

**eksperymentalny
rachunek
satelitarny
turystyki**

**experimental
tourism
satellite
account**

Adaptacja metodologii TSA zalecanej przez OECD
i wyniki polskiego eksperymentalnego
rachunku satelitarnego turystyki
na podstawie danych z lat 1995 i 1996

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
DEPARTAMENT WARUNKÓW ŻYCIA
WARSZAWA 1998

Autorzy (*Authors*)

Wprowadzenie (<i>Preface</i>)	A. Baran
Rozdziały I, III (<i>Parts I, III</i>)	E. Dziedzic, M. Kachniewska
Rozdziały II, IV (<i>Parts II, IV</i>)	A. Baran, E. Dziedzic, M. Kachniewska

Recenzenci (*Reviewers*)

Prof. dr hab. Stanisław Wodejko

Prof. dr hab. Małgorzata Rószkiewicz

PRZEDMOWA

Główny Urząd Statystyczny oddaje do rąk czytelników pierwszą w Polsce publikację zawierającą wyniki eksperymentalnego rachunku satelitarnego turystyki, przeprowadzonego na podstawie danych z lat 1995 i 1996.

Publikacja została przygotowana na podstawie materiałów zgromadzonych podczas realizacji przez Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS/PAN, projektu: Opracowanie studialne oraz przeprowadzenie eksperymentalnych szacunków w zakresie rachunku satelitarnego turystyka za lata 1995 i 1996. Projekt ten finansowany był ze środków PHARE. Autorki niniejszej publikacji brały udział w realizacji projektu opracowując rozwiązania metodologiczne rachunku czy kierując grupami roboczymi realizującymi poszczególne rachunki oraz przygotowując opracowania z przeprowadzonych rachunków.

Wydanie niniejszej publikacji jest finansowane przez GUS i UKFiT.

Ufamy, że publikacja ta zaspokoi zapotrzebowanie na informacje ekonomiczne zgłaszane pod adresem GUS przez różne instytucje i szkoły zainteresowane gospodarką turystyczną w Polsce.

Prof.dr hab. J. Witkowski

Wiceprezes

Głównego Urzędu Statystycznego

FOREWORD

The Central Statistical Office of Poland hands out to readers the first Polish report presenting the results of an experimental estimation of the tourism satellite account, based on statistical data for the years 1995 and 1996.

The publication has been completed on the ground of materials collected in the course of the project : *"Study search and the experimental estimations of the tourism satellite account for the years 1995 and 1996"*, carried out by Research Centre for Economic and Statistical Studies of the Central Statistical Office and the Polish Academy of Sciences. The project was financed from the PHARE sources. Authors of the present publication participated in the process of the project compilation, working out the methodological basis of the account as well as supervising working groups that completed the particular accounts and developing the report on the carried out research.

The edition of the present report has been financed by the Central Statistical Office (CSO) and the State Sports and Tourism Administration.

We believe that the publication will meet the needs for the economic information addressed to the CSO by various institutions and schools interested in the tourism industry in Poland.

Prof. J. Witkowski
Vice-President,
Central Statistical Office

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA.....	3
WPROWADZENIE	7
ROZDZIAŁ I. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE.....	10
ROZDZIAŁ II. ŹRÓDŁA INFORMACJI STATYSTYCZNEJ.....	31
2.1. Charakterystyka podstawowych źródeł informacji statystycznej	31
2.2. Wykorzystanie źródeł informacji.....	37
ROZDZIAŁ III. WYNIKI RACHUNKU.....	48
3.1. Popyt turystyczny.....	48
3.2. Wyniki turystycznych rodzajów działalności.....	50
3.3. Produkty turystyczne, ich podaż, zużycie i turystyczny PKB.....	56
3.4. Pracujący.....	62
ROZDZIAŁ IV. KIERUNKI DOSKONALENIA METODOLOGII	69
ZAŁĄCZNIKI	80

CONTENTS

FOREWORD.....	3
PREFACE.....	7
PART 1:	
THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK.....	10
PART 2:	
SOURCES OF STATISTICAL DATA.....	31
2.1. Characteristics of the basic sources of information.....	31
2.2. Use of the source of information.....	37
PART 3:	
OUTCOMES OF THE ACCOUNT.....	48
3.1. Tourism demand.....	48
3.2. The outcomes of the tourism characteristic activities.....	50
3.3. Tourism products, their supply, use and tourism GDP.....	56
3.4. Employment.....	62
PART 4:	
PROPOSED IMPROVEMENTS TO THE METHODOLOGY.....	69
ANNEXES.....	80

WPROWADZENIE

Zmiana systemu ekonomicznego w naszym kraju na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych spowodowała bardzo szybki rozwój gospodarki rynkowej w obszarze działalności związanej z turystyką i w konsekwencji wzrost podaży dóbr i usług turystycznych. Równocześnie z drugiej strony w latach dziewięćdziesiątych nastąpił bardzo poważny wzrost przyjazdów cudzoziemców, odwiedzających nasz kraj i wyjazdów Polaków za granicę, dzięki wprowadzanym wówczas zmianom w ustawodawstwie, ułatwiającym podróże międzynarodowe (np. stopniowe znoszenie wiz) oraz dzięki zaistnieniu silnych bodźców do odwiedzania Polski, zwłaszcza przez obywateli państw ościennych (zakupy towarów). Wszystko to spowodowało bardzo istotny wzrost znaczenia turystyki w Polsce, jako źródła dochodów i zatrudnienia. Do pomiaru rzeczywistej roli turystyki w Polsce, jej wpływu na gospodarkę, nie wystarczają już stosowane dotychczas mierniki, mianowicie wskaźniki dotyczące danego rodzaju działalności (np. działalności hoteli, agencji turystycznych itp.) czy wskaźniki opisujące grupy ludności odwiedzającej dany kraj, region czy miejscowość.

Poszukiwania narzędzia pomiaru ekonomicznych efektów turystyki, wykorzystującego zasady rachunków narodowych i umożliwiającego porównanie turystyki jako działalności gospodarczej z innymi działalnościami, przyczyniły się do rozwoju prac nad rachunkami ekonomicznymi turystyki i doprowadziły w ostatnich latach do wypracowania koncepcji tzw. rachunku satelitarnego turystyki.

Rachunek satelitarny turystyki umożliwia identyfikację ekonomicznych aspektów turystyki jako działalności gospodarczej,

występującej w różnych sekcjach, działach, grupach działalności, stwarza on podstawy do analizy jej w sposób umożliwiający porównanie z innymi działalnościami w strukturze gospodarki za pomocą wskaźników stosowanych w systemie rachunków narodowych, takich jak: wartość dodana, liczba zatrudnionych, itd. Porównywalność tę zapewnia tutaj zgodność i spójność: pojęć, definicji, klasyfikacji, reguł stosowanych w rachunku satelitarnym z tymi obowiązującymi w systemie rachunków narodowych.

Rachunek satelitarny turystyki z jednej strony jest powiązany z systemem rachunków narodowych i za jego pomocą z podstawową częścią zintegrowanej statystyki gospodarczej, z drugiej natomiast strony, ponieważ dotyczy on określonej dziedziny działalności zwanej turystyką, jest on powiązany z systemem informacyjnym dotyczącym turystyki. Oznacza to, że rachunek satelitarny spełnia podwójną rolę, mianowicie rolę narzędzia analizy i koordynacji statystyk. Niniejsza publikacja poświęcona rachunkowi satelitarnemu turystyki w Polsce składa się z czterech rozdziałów.

Rozdział I publikacji zawiera założenia metodologiczne rachunku satelitarnego turystyki. Szerzej zaprezentowano w nim metodologię wdrożone przez urzędy statystyczne w różnych krajach, mianowicie metodologię Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Kanadyjskiej Komisji Turystycznej i Kanadyjskiego Biura Statystycznego, niż metodologię Światowej Organizacji Turystyki (WTO - nie wdrożona dotychczas) czy Światowej Rady Podróży i Turystyki (WTTC), stosowana wyłącznie przez tę organizację. W rozdziale tym uzasadnia się wybór metodologii OECD, zastosowanej w eksperymentalnym polskim rachunku satelitarnym turystyki i prezentuje metodologiczną stronę jej adaptacji do warunków polskich.

Rozdział II zawiera szczegółową charakterystykę źródeł informacji statystycznych, wykorzystanych w eksperymentalnym rachunku

satelitarnym turystyki. Ukazano w nim wielość źródeł danych, różnorodność metodologii badań (badania pełne strony podaźowej turystyki i z reguły badania częściowe strony popytowej), trudności z zastosowaniem metody reprezentacyjnej w badaniach turystyki i powiązaniem informacji pochodzących z różnych źródeł.

Rozdział III stanowi interpretację ekonomiczną wyników eksperymentalnego rachunku satelitarnego turystyki, zaprezentowanych w tablicach zamieszczonych w załączniku.

Udział autorek w pracach metodologicznych prowadzonych przez OECD czy WTO skłonił je do zamieszczenia w publikacji rozdziału IV poświęconego kierunkom doskonalenia polskiej metodologii rachunku satelitarnego turystyki. W rozdziale tym przedstawiono kierunek prac metodologicznych w zakresie rachunku prowadzonych przez OECD i na tym tle postulaty odnośnie rozwoju dalszych prac metodologicznych i wdrożeniowych rachunku satelitarnego turystyki w Polsce.

ROZDZIAŁ I. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Przedmiotem pomiaru w ramach systemu rachunków narodowych jest działalność gospodarcza jednostek będących rezydentami obszaru ekonomicznego danego kraju. Całość aktywności gospodarczej prowadzonej przez jednostki krajowe przedstawiana jest w układzie sektorów instytucjonalnych, rodzajów działalności oraz produktów. Podział według sektorów instytucjonalnych grupuje podmioty gospodarcze według ich podstawowych funkcji. I tak wyróżnia się następujące sektory: przedsiębiorstw, instytucji finansowych i ubezpieczeniowych, instytucji rządowych i samorządowych, gospodarstw domowych, instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych oraz sektor zagranica. Z kolei w przypadku rachunków prowadzonych według rodzajów działalności podstawowym kryterium klasyfikacji jest charakter produkcji. Ponieważ większość jednostek prowadzi działalność o różnym charakterze przyjęto zasadę, że o zaliczeniu ich do określonej sekcji lub działu decyduje przeważający rodzaj produkcji. Rodzaje działalności uwzględniane przy sporządzaniu rachunków narodowych zawiera Europejska Klasyfikacja Działalności, która jest polską adaptacją klasyfikacji uznanych przez ONZ i inne międzynarodowe organizacje statystyczne, co zapewnia porównywalność danych pochodzących z różnych krajów. Odpowiednikiem klasyfikacji rodzajów działalności w odniesieniu do produktów jest Klasyfikacja Wytrobów i Usług.

Zakres sporządzanych rachunków różni się zależnie od sposobu ujęcia działalności gospodarczej. Najpełniejszy ich zestaw opracowywany jest dla sektorów instytucjonalnych. Rachunki według rodzajów działalności są mniej rozbudowane ze względu na brak niektórych rodzajów danych, co wynika z systemu rachunkowości stosowanego przez przedsiębiorstwa. Najbardziej ograniczony zakres mają rachunki produktów, które ilustrują tylko procesy produkcji i zużycia. Jest to konsekwencją struktury organizacyjnej jednostek gospodarczych i dostosowanych do niej systemów rachunkowości, które sprawiają, że w układzie produktów praktycznie niemożliwe jest

określenie rozmiarów wartości dodanej i zatrudnienia, związanych z wytwarzaniem określonych ich rodzajów. Wynika to z faktu, że praktycznie wszystkie jednostki wytwarzają kilka typów produktów, łącznie składających się na wypracowaną przez nie wartość dodaną, którą trudno podzielić między poszczególne produkty.

Mimo swoich zalet system rachunków narodowych nie zaspakaja wszystkich potrzeb związanych ze statystyką i analizami gospodarczymi. Z myślą o tych dodatkowych potrzebach informacyjnych w zmodernizowanym systemie rachunków narodowych przewidziano możliwość opracowywania rachunków uzupełniających w stosunku do systemu podstawowego, nazywanych rachunkami satelitarnymi. Turystyka znalazła się poza systemem podstawowym, ponieważ jako zjawisko gospodarcze definiowana jest przez charakter nabywców, a nie odmienność produktu lub procesów wytwórczych, jak ma to miejsce w przypadku innych rodzajów działalności. Wynika to z faktu, że praktycznie wszystkie rodzaje produktów, które związane są z turystyką - przejazdy środkami transportu, posiłki w restauracjach itp. - nie są jednoznacznie przypisane do tego zjawiska, ponieważ zaspokajają także potrzeby innych grup nabywców. Z tego powodu na podstawie danych pochodzących z systemu podstawowego SNA nie można określić efektów ekonomicznych turystyki, ponieważ są one niejako rozproszone między różne inne rodzaje działalności gospodarczej.

Podstawowym celem rachunku satelitarnego turystyki jest określenie jej wkładu w gospodarkę danego kraju oraz koordynacja i doskonalenie systemu statystyki dotyczącej tej dziedziny gospodarowania. Dzięki temu możliwe staje się dostarczenie informacji analitycznej, niezbędnej do podejmowania decyzji i prowadzenia polityki turystycznej. W tym kontekście podstawowym celem rachunku jest określenie, jaką część PKB wytwarza turystyka oraz jak kształtuje się efektywność tego procesu. Integralną częścią systemu rachunków narodowych są ponadto informacje dotyczące liczby pracujących (termin ten oznacza łącznie osoby zatrudnione oraz osoby wykonujące pracę na własny rachunek). Warto podkreślić, że ze względu na nadzieje, jakie wiąże się z turystyką (mającą wybitnie pracochłonny charakter) w zakresie wzrostu zatrudnienia (szczególnie w odniesieniu do bezrobotnych, posiadających najniższe wykształcenie, ludzi bardzo młodych, kobiet oraz imigrantów) udział tego sektora w tworzeniu nowych miejsc pracy

stanowi szczególny przedmiot zainteresowania polityków.

Jak wspomniano wyżej drugim podstawowym zadaniem rachunku satelitarnego turystyki jest koordynacja i doskonalenie systemu informacji statystycznej dotyczącej turystyki. W odróżnieniu od podstawowego systemu rachunków narodowych integralną częścią rachunku satelitarnego obok danych finansowych mogą być także dane rzeczowe. W przypadku turystyki oznacza to na przykład możliwość obliczenia efektów ekonomicznych podróży różnych grup odwiedzających, na podstawie odpowiedniego powiązania danych dotyczących ruchu turystycznego i wydatków. Należy podkreślić, że oba podstawowe cele rachunku satelitarnego są w odniesieniu do turystyki niezmiernie ważne, ponieważ pozwalają porównywać jej efekty z wynikami osiągniętymi przez inne rodzaje aktywności gospodarczej, a koordynacyjna rola rachunku umożliwia stworzenie systemu rzetelnej i spójnej bazy danych.

Przedstawione przesłanki doprowadziły do podjęcia prac nad eksperymentalnym rachunkiem satelitarnym turystyki dla Polski. Jest to bardzo ważne ponieważ turystyka, nie tylko w Polsce zresztą, jest często niedoceniana jako działalność gospodarcza, do czego w dużym stopniu przyczynia się niekompletność i niska jakość opisujących ją danych statystycznych. Metodą przezwycięzania tych „słabości” jest wykorzystanie możliwości, jakie stwarza konstrukcja rachunku satelitarnego.

Podstawą jego właściwego opracowania jest precyzyjne określenie zakresu stosowanych pojęć oraz pokazanie ich odniesień do koncepcji przyjętych w ramach Systemu Rachunków Narodowych. Dotyczy to szczególnie strony popytowej zjawiska turystyki, która określa w praktyce ramy badanego zjawiska. Wielkość popytu stanowi wypadkową pojęć ruchu i wydatku turystycznego, a zarazem służy określeniu efektu gospodarczego turystyki z punktu widzenia uczestników ruchu turystycznego. Przygotowanie eksperymentalnego rachunku dla polskiej turystyki wymagało sprecyzowania stosowanych pojęć i dostosowania ich do polskich realiów. Generalnie przyjęto zasadę ich zgodności z definicjami zalecanymi przez Światową Organizację Turystyki (WTO) i akceptowanymi przez OECD. Dotyczy to podstawowych definicji określających zakres popytu turystycznego, a więc określających

podstawowe ramy badanego zjawiska. Są to definicje odwiedzającego czyli uczestnika ruchu turystycznego i wydatku turystycznego.

Odwiedzającym jest każda osoba podróżująca do miejscowości znajdującej się poza jej codziennym otoczeniem na okres nie dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy, jeśli podstawowym celem podróży nie jest podjęcie działalności zarobkowej, wynagradzanej ze środków pochodzących z odwiedzanego miejsca.

Podstawą odróżnienia odwiedzających od innych podróżnych są trzy kryteria:

- ♦ podróż powinna odbywać się do miejscowości położonej poza codziennym otoczeniem danej osoby;
- ♦ długość pobytu w odwiedzanym miejscu nie powinna przekroczyć 12 kolejnych miesięcy;
- ♦ głównym celem podróży nie może być działalność zarobkowa wynagradzana w odwiedzanym miejscu.

Odwiedzający dzielą się na dwie kategorie - turystów i odwiedzających beznoclegowych (jednodniowych). Kryterium wyróżnienia tych pierwszych jest spędzenie przez nich przynajmniej jednej nocy w obiekcie zakwaterowania zbiorowego lub indywidualnego w miejscu odwiedzanym. Dodatkowym kryterium stosowanym przez WTO jest kryterium codziennego otoczenia, zgodnie z którym nawet ci podróżujący, którzy spełniają wszelkie wymogi i zgodnie z definicją mogą być traktowani jako turyści, muszą zostać wyłączeni z tej grupy w przypadku, gdy ich podróże mają charakter rutynowy i odbywają się regularnie w celach zawodowych, szkoleniowych czy innych. W takiej sytuacji bowiem nie następuje zmiana codziennego otoczenia, a tym samym podróż nie może być traktowana jako turystyczna.

Zgodnie z powyższymi założeniami **turystą** jest każdy odwiedzający, który spędza w kraju odwiedzanym przynajmniej jedną noc w zbiorowej lub indywidualnej bazie noclegowej i którego główny cel podróży (*purpose of visit*) może być zaklasyfikowany do jednej z następującej grup:

- a) czas wolny i wakacje,
- b) interesy i sprawy zawodowe,
- c) inne cele turystyczne.”¹.

Odwiedzającym beznoclegowym jest natomiast „odwiedzający nie korzystający przez ani jedną noc z bazy noclegowej w odwiedzanym miejscu”.²

Rozróżnienie turystów krajowych i zagranicznych uzależnione jest od miejsca stałego zamieszkania a nie obywatelstwa. Służy ono określeniu ich statusu, jako rezydenta bądź nierezydenta. Miejsce docelowe podróży (zagranica lub dany kraj), w połączeniu z informacją o miejscu stałego zamieszkania, pozwala wyróżnić turystę zagranicznego i krajowego oraz rozróżnić w ramach ruchu zagranicznego turystykę przyjazdową i wyjazdową. W przypadku osób podróżujących na koszt pracodawcy - należy traktować je, jako podróże rezydentów kraju, który stale zamieszkują, nawet jeśli instytucja, którą reprezentują ma inną siedzibę, bądź jest rezydentem danego kraju. W polskiej praktyce statystycznej kryterium miejsca zamieszkania nie jest stosowane, jednak można przypuszczać, że nie powoduje to znaczącego zniekształcenia informacji na temat przyjazdów turystycznych do Polski.

Jeśli chodzi o członków załóg statków morskich i samolotów, to zgodnie z zasadą, że czas ich pobytu nie przekracza jednego roku, zaliczani są do turystów (lub odwiedzających beznoclegowych w przypadku, gdy nie korzystają z noclegu, bądź nocują na pokładzie statku). W przypadku zagranicznych pacjentów i podróżujących w celach leczniczych należy uznać, że powinni oni zostać włączeni do badania ruchu turystycznego, pod warunkiem, że czas ich pobytu nie przekracza jednego roku. Podobnie traktować należy zagranicznych studentów podróżujących i przebywających w miejscu lokalizacji szkół, w których studiują.

---

¹ „Annex to the Council Recommendation for a Community Methodology on Tourism Statistics”, Eurostat, 1995, str. 7

² Tamże

W praktyce pojawia się szereg wątpliwości, co do kwalifikacji podróży beznoclegowych, co wynika z nieprecyzyjnego charakteru pojęcia zwykłego otoczenia. W przypadku zagranicznych odwiedzających z ruchu turystycznego należy wyłączyć dojeżdżających do pracy lub szkoły (zgodnie z zasadą "zmiany codziennego otoczenia"), a więc uczestników tzw. małego ruchu granicznego. Zbliżoną kategorię stanowią podróżni przekraczający granicę regularnie (codziennie, co tydzień itp.) w celu dokonywania zakupów, ale praktyczne wyłączenie tej grupy jest dość trudne, ponieważ trudno sformułować jednoznacznie kryterium ich statystycznego ujęcia. Podróż ich w zasadzie nie nosi charakteru turystycznego, nie spełnione jest także kryterium WTO odnośnie zmiany codziennego otoczenia. W celu ich wyeliminowania szereg krajów wprowadza określoną minimalną odległość w przypadku podróży zagranicznych. W Polsce nie stosuje się takiego kryterium, zatem wszystkie przekroczenia granicy spełniające pozostałe kryteria traktowane są jako podróże turystyczne.

Kryterium nierutynowego charakteru podróży turystycznej komplikuje także problem traktowania beznoclegowych podróży służbowych. W eksperymentalnym rachunku satelitarnym przyjęto zasadę, że wszyscy podróżujący w celach służbowych są zaliczani do ruchu turystycznego, chociaż brak jest informacji, które pozwoliłyby na określenie czy podróże te faktycznie odpowiadają definicji.

Kryterium codziennego otoczenia pozwala rozwiązać problem powstający w przypadku studentów krajowych. Przyjęto, że ich dojazdy do miejsca studiów są podróżami o charakterze rutynowym (wyodrębnienie tej grupy może ułatwić określenie adresu tymczasowego zameldowania), co oznacza, że nie powinny być objęte badaniem. Podobnie w przypadku krajowych podróżnych, podróżujących w związku z leczeniem szpitalnym, przyjęto zasadę, że są oni wyłączeni z badania ruchu turystycznego. Zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w innych krajach odmienne podejście zastosowano w odniesieniu do turystów zagranicznych. W tym przypadku obie kategorie - studentów i korzystających ze szpitali - włączono do popytu turystycznego.

Problem wyłonienia grupy odwiedzających nie korzystających z noclegu (beznoclegowych), która powinna być objęta badaniem ruchu turystycznego,

wyłania się ponownie w przypadku krajowych podróży beznoclegowych. W wielu krajach stosuje się kryterium minimalnej odległości od miejsca zamieszkania (np. w Kanadzie przyjęto promień 80 km). W Polsce mogłoby to doprowadzić do wyłączenia z grupy odwiedzających w celach turystycznych dużej liczby uczestników bardzo popularnych wyjazdów weekendowych. Niemniej w przyszłości należałoby zastanowić się nad wprowadzeniem jakiegoś kryterium uściślającego pojęcie beznoclegowej podróży krajowej (np. minimalny czas pobytu poza domem), aby uniknąć dowolności interpretacji tego pojęcia przez respondentów. Rozważania te nie miały praktycznego wpływu na wyniki rachunku, ponieważ w obecnej wersji badaniem zostali objęci wyłącznie uczestnicy krajowego ruchu turystycznego, którzy spędzili poza domem przynajmniej jedną noc. Rozwiązanie to podyktowane było faktem, że w badaniu popytu turystycznego w Polsce krajowy ruch beznoclegowy nie został uwzględniony.

Jeśli chodzi o zakres **wydatków turystycznych**, to zgodnie z definicją WTO są to: całkowite wydatki konsumpcyjne poniesione przez odwiedzającego lub na jego rzecz, na podróż i podczas jej trwania oraz pobytu w miejscu docelowym.

Składają się na nie wydatki jednodniowych (beznoclegowych) odwiedzających i turystów, którzy mogą być osobami fizycznymi, członkami gospodarstw domowych, a także pracownikami przedsiębiorstw oraz administracji rządowej i samorządowej.

Pojęcie to obejmuje szereg różnorodnych pozycji, poczynając od zakupu dóbr i usług ściśle związanych z podróżą i pobytem, a kończąc na drobnych artykułach trwałego użytku przeznaczonych do użytku osobistego, pamiątkach i upominkach dla rodziny i przyjaciół. Oprócz płatności dokonywanych w trakcie wyjazdu, wydatek turystyczny obejmuje także wcześniejsze nakłady niezbędne do przygotowania i podjęcia podróży oraz związane z podróżą zakupy, dokonywane w miejscu zamieszkania po powrocie z podróży (opłaty za ubezpieczenia podróżne, transport, zakup przewodników itp.). Istnieją jednak pewne rodzaje nakładów lub zakupów, które powinny być wyłączone, gdyż stanowią zakupy o przeznaczeniu handlowym, transakcje i inwestycje o charakterze kapitałowym (np. nieruchomości, samochody, łodzie itp.), nawet jeśli w przyszłości mogą być wykorzystywane na cele turystyczne. Wyłączone powinny być pieniądze i

dotacje dokonywane na rzecz osób fizycznych i instytucji, jeśli nie są one opłatami za dobra i usługi turystyczne. W związku z powyższym wpływ danego kraju z tytułu turystyki zagranicznej stanowi suma zagranicznych wydatków przyjezdnych odwiedzających, łącznie z płatnościami na rzecz krajowych przewoźników z tytułu przewozów zagranicznych, a wydatki z tytułu turystyki zagranicznej to suma wydatków wyjeżdżających za granicę odwiedzających łącznie z płatnościami na rzecz przewoźników nierezydentów.

Przyjęto, iż badanie powinno uwzględniać wyłącznie osobiste wydatki ludności na turystykę, wydatki turystyczne podróżujących służbowo pracowników przedsiębiorstw oraz podróżujących członków administracji rządowej i samorządowej. Zgodnie z definicjami WTO/ONZ, nie obejmuje ono natomiast wydatków kapitałowych przedsiębiorstw na inwestycje turystyczne oraz wydatków administracji na turystyczne usługi komplementarne i publicznych funduszy przeznaczonych na infrastrukturę stanowiącą część konsumpcji turystycznej.

W praktyce jednak sposoby ustalania wielkości wydatków turystycznych nie są wolne od kontrowersji. Po pierwsze w przypadku wydatków turystycznych można wyróżnić te, które zostałyby i tak poniesione, niezależnie od samej podróży (tzw. wydatki zwykłe) oraz specyficzne wydatki turystyczne: wywołane faktem uczestnictwa w podróży turystycznej (transport, zakwaterowanie itp.), spowodowane zwiększoną konsumpcją produktów, nawet jeśli normalnie też byłyby zakupywane (posiłki w restauracjach), zwiększone wydatki związane z wyższymi cenami jednostkowymi (ośrodki turystyczne charakteryzujące się wyższymi cenami). W przypadku zagranicznej turystyki przyjazdowej rozróżnienie wydatków specyficznych i zwykłych nie ma sensu, ze względu na to, że całkowite wydatki turystyczne stanowią zawsze dodatkowe wpływy kraju przyjmującego. W odniesieniu do turystyki krajowej uwzględnienie takiego podziału jest bardziej uzasadnione, jednak w praktyce dokonanie takiego rozróżnienia jest dość trudne. Ponadto uwzględnianie całej wielkości wydatków pokazuje skalę redystrybucji dochodów w związku z turystyką, a zatem wydaje się celowe takie ich ujęcie w rachunku dla Polski. Jeśli chodzi o wydatki dokonywane w miejscu stałego zamieszkania, przyjęto zasadę, że tylko bezpośrednie powiązanie charakteru zakupu z turystyką pozwala

zaliczyć go do wydatków turystycznych. W przypadku rezydentów wszelkie wydatki spełniające to kryterium są włączane do statystyki turystyki. Natomiast w przypadku nierezydentów nawet zakupy towarów czy usług o przeznaczeniu turystycznym zostały wyłączone, o ile nie były wydatkowane na rezerwację związaną z podróżą do/w kraju docelowym (dotyczy to w szczególności pakietów turystycznych).

Szczególnym zagadnieniem był sposób ujmowania zakupów dóbr trwałego użytku. Stanowisko WTO i Unii Europejskiej jest w tym względzie jednoznaczne - dobra konsumpcyjne trwałego użytku należy wyłączyć z badania wydatków turystycznych. Podobne rozwiązanie przyjęte zostało w przypadku Polski. Należy jednak zastrzec, że w SNA tego typu wydatki traktowane są jako wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych, a co więcej wiele z nich nosi charakter typowo turystyczny (np. zakup łodzi). Uznano jednak, iż na obecnym etapie sposób prowadzenia badań powinien ściśle odpowiadać zaleceniom i definicjom WTO.

Poważnym problemem teoretycznym i praktycznym okazały się także zakupy przygraniczne. Wykluczono z badania zakupy hurtowe (szczególnie charakterystyczne dla mieszkańców byłego ZSRR), przeznaczone do odsprzedaży. Wszystkie pozostałe rodzaje wydatków zostały natomiast uwzględnione. Aby rachunek mógł najodpowiedniej służyć jako instrument analizy, wyodrębnione zostały wydatki zagranicznych odwiedzających beznoclegowych, co pozwoliło prześledzić udział nieturystycznych produktów w ich wydatkach.

Obok definicji podstawowych pojęć kluczowe znaczenie dla jakości rachunku satelitarnego miał dobór metodologii, jaka miała być przyjęta w Polsce. W dużej mierze uzależniony był od odpowiedzi na pytania związane z podstawowymi założeniami dotyczącymi zakresu rachunku:

- ♦ czy pomiarem powinny być objęte tylko działy bezpośrednio obsługujące odwiedzających, czy także pośrednio pracujące na ich rzecz (np. w przypadku paliw), czy tylko ich sprzedaż detaliczna, czy także ich produkcja;
- ♦ czy analiza powinna dotyczyć wszystkich działów wytwarzających produkty nabywane

przez odwiedzających, czy tylko te, które można określić jako charakterystyczne dla turystyki, tj. takie, których funkcjonowanie uzależnione jest od popytu ze strony turystyki lub których produkcja stanowi znaczącą część wydatków odwiedzających.

Rozwiązania przyjęte w zakresie przedstawionych problemów rzutują znacząco na osiągane wyniki i są jedną z przyczyn różnic w podejściu do metodologii tworzenia rachunku satelitarnego turystyki. Wybór dotyczył kilku powstałych w ostatnich latach metodologii: OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), WTTC (Światowa Rada Podróży i Turystyki), Kanadyjskiej Komisji Turystycznej (Canadian Tourism Commission) oraz WTO, przy czym tylko trzy pierwsze zostały w szerszym zakresie zrealizowane w praktyce, zwłaszcza koncepcja OECD.

Trzy spośród wymienionych metodologii, tj. OECD, kanadyjska i WTO bazują na podobnych rozwiązaniach, chociaż w istotny sposób różnią się zakresem. Wszystkie mierzą wyłącznie efekty wpływu popytu turystycznego na działy bezpośrednio obsługujące ruch turystyczny, w przeciwieństwie do WTTC, która postuluje ujmowanie także pośredniego oddziaływania turystyki na wielkość PKB. W założeniu kanadyjski rachunek satelitarny turystyki (RST) ma być zbudowany z „warstw” informacji, przy czym zasadniczą warstwę, będącą osią całej konstrukcji, tworzy podstawowy moduł rachunku zawierający kluczowe wielkości w ujęciu wartościowym, które stanowią ogniwo łączące go z porównywanymi wielkościami w systemie rachunków narodowych. Tym, co stanowi zasadnicze osiągnięcie kanadyjskiego RST jest metodologia, dzięki której dane z badań strony popytowej (np. badań gospodarstw domowych dotyczące podróży) są zestawiane, w ramach dostosowanego do turystyki systemu nakładów i wyników, z danymi pochodzącymi z badań strony podaźowej. Te ostatnie obejmują takie działy pracujące na rzecz turystyki, jak baza noclegowa, transport, usługi gastronomiczne itd. oraz działy dostarczające takich towarów, jak artykuły spożywcze, odzież itd. Koncepcja kanadyjska opiera się na tablicy przepływów międzygałęziowych, która pozwala na określenie wielkości produkcji, zużycia pośredniego i spożycia końcowego produktów nabywanych przez turystów. Punktem wyjścia jest sprecyzowanie zakresu zjawiska od strony popytowej, a więc ustalenie listy produktów nabywanych przez uczestników

ruchu turystycznego, a kolejny krok stanowi przejście od struktury produktów, wchodzących w skład zakupów turystycznych do strony podażowej w ujęciu rodzajów działalności, co jest warunkiem obliczenia wartości dodanej będącej efektem produkcji wytwarzanej na potrzeby popytu turystycznego. Chodzi o identyfikację udziału tych produktów w produkcji globalnej oraz nakładach dla każdego działu, związanego bezpośrednio ze sprzedażą towarów odwiedzającym, tak aby w RST można było ustalić turystyczny PKB w układzie rodzajów działalności

Rachunek satelitarny turystyki w wersji kanadyjskiej jest narzędziem bardzo elastycznym, umożliwiającym analizowanie różnych aspektów turystyki. W szczególności umożliwia dokonanie wyboru, czy badaniem objęte zostanie całe zjawisko turystyki, czy tylko jego wybrane elementy, np. tylko turystyka zagraniczna. Ponadto w przypadku braku odpowiednich danych umożliwia ich wyeliminowanie po stronie popytowej i podażowej, co ułatwia praktyczne zastosowanie tej metodologii. Bardzo istotną jego zaletą jest pełne ujmowanie wszystkich kategorii turystyki. Oznacza to, że rachunek mierzy efekty turystyki krajowej, turystyki zagranicznej przyjazdowej i wyjazdowej. Wydatki związane z dwoma ostatnimi rodzajami turystyki traktowane są jako część transakcji z zagranicą. Zgodnie z definicjami WTO w rachunku uwzględniane są wydatki turystyczne gospodarstw domowych, wydatki na podróże służbowe przedsiębiorstw oraz administracji rządowej i samorządowej.

Metodologia kanadyjska w swoim dotychczasowym kształcie koncentruje się na rachunku produkcji i tworzenia dochodów. W odróżnieniu od niej rozwiązania przygotowywane przez WTO, chociaż podobne w podstawowych założeniach, zmierzają do wypracowania metodologii sporządzania dla turystyki wszystkich typów rachunków przewidzianych w SNA. Jest to jednak skomplikowane zadanie, ponieważ jak wspomniano wcześniej, część z nich może być przygotowana tylko w odniesieniu do sektorów instytucjonalnych, a turystyka jest zjawiskiem bardzo trudnym do analizowania w tych kategoriach. Ponadto koncepcje WTO nie zostały do tej pory zweryfikowane w praktyce, co zdecydowanie ograniczyło przydatność tej metodologii dla przeprowadzenia eksperymentalnego rachunku dla Polski.

Z kolei metodologia lansowana przez WTTC stanowi bardzo daleko idące odstępstwo od zasad podstawowego systemu SNA oraz definicji WTO. Na przykład badając składnik "zagranicznej wymiany towarowej" w turystyce, uwzględnia także zakup bądź sprzedaż towarów, które powinny raczej znaleźć się w obrotach towarowych aniżeli rachunku ekonomicznym turystyki. Chodzi tu np. o zakup samolotów, materiałów budowlanych, energii czy żywności, które bez wątpienia posłużą rozwojowi turystyki, ale budzą wątpliwość jako element wydatku turystycznego. Generalnie bazuje ona na założeniu, że wydatki turystyczne w spożyciu końcowym stanowią miarę wkładu turystyki w PKB. W ten sposób pomijane jest związane z turystyką zużycie pośrednie, na które składają się podróże służbowe pracujących w przedsiębiorstwach oraz niemożliwa staje się analiza efektywności produkcji poszczególnych rodzajów działalności zaspokajających popyt turystyczny. Z tych względów uznano, pomimo jej prostoty, że koncepcja WTTC nie może być podstawą opracowania rachunku satelitarnego turystyki dla Polski.

Bliższy ogólnym zasadom konstrukcji rachunku satelitarnego i definicjom WTO jest rachunek ekonomiczny proponowany przez OECD, nieco mniej rozbudowany i precyzyjny niż metodologia kanadyjska, ale opierający się na podobnych założeniach. Po dyskusji, między innymi w ramach seminarium poświęconego temu zagadnieniu, zdecydowano się na wybór tej właśnie metodologii i ewentualne wzbogacenie jej o pewne modyfikacje. Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawiało kilka przesłanek:

- ♦ wybrana metoda jest stosunkowo prosta i nie stawia nadmiernych wymagań w zakresie informacji statystycznej, zwłaszcza w zakresie struktury zużycia pośredniego związanego z produkcją turystyczną, tak jak metodologia kanadyjska, niemniej podobnie jak tamta jest ściśle wkomponowana w SNA,
- ♦ fakt, że metoda ta stosowana jest przez kilka krajów umożliwi dokonywanie porównań w zakresie efektów turystyki oraz wymianę doświadczeń dotyczących opracowywania rachunku,
- ♦ zastosowanie metodologii OECD umożliwi dostosowanie polskiej statystyki turystyki do wymagań tej organizacji, co ma szczególne znaczenie w obliczu faktu, iż od listopada 1996 jesteśmy jej członkiem,

- ♦ opracowanie eksperymentalnego rachunku według tej metodologii stanowi dobry punkt wyjścia do wdrożenia planowanego także przez OECD (a następnie w Polsce) bardziej rozbudowanego rachunku satelitarnego turystyki, zbliżonego w założeniach do metodologii kanadyjskiej.

Efektom rachunku satelitarnego turystyki przygotowanego zgodnie z metodologią OECD powinno być sporządzenie pięciu tablic, wzajemnie ze sobą powiązanych i prezentujących różne aspekty procesów gospodarczych, związanych ze zjawiskiem turystyki. Pierwsza z nich pokazuje podaż i zużycie dóbr i usług charakterystycznych dla działalności turystycznej w bieżących cenach rynkowych. Zajmuje ona centralną pozycję w rachunku, łącząc podaż z jej wykorzystaniem. Jej głównym celem jest przedstawienie przepływu dóbr i usług turystycznych, według koncepcji zbliżonej do rachunku produkcji i spożycia Systemu Rachunków Narodowych (SNA). Tablica druga zawiera informacje dotyczące wartości dodanej wypracowanej w działalności turystycznej. Przedstawiono w niej produkcję globalną w rodzajach działalności najbardziej związanych z turystyką i od niej zależnych, oraz koszty i dochody z nią związane. Jest ona porównywalna z rachunkiem produkcji według SNA, a reprezentuje głównie punkt widzenia wytwórców. Trzecia tablica prezentuje wydatki konsumpcyjne turystów według podziału na kategorie dóbr i usług. Jednostką statystyczną jest w tym wypadku turysta, co oznacza, że reprezentuje ona punkt widzenia użytkowników. W tablicy wyodrębniono popyt trzech kategorii podróży: zagranicznych oraz krajowych w podziale na podróże prywatne gospodarstw domowych i podróże służbowe pracowników podmiotów gospodarczych, rządu i samorządów. Tablica czwarta zawiera informacje na temat tworzenia majątku trwałego brutto w turystycznych rodzajach działalności, a piąta - zatrudnienie w tych rodzajach działalności, jego wielkość i kategorie oraz nakłady czasu pracy, czyli informacje istotne z punktu widzenia polityki turystycznej.

Opisana koncepcja OECD, która została przyjęta dla potrzeb eksperymentalnego rachunku satelitarnego bazuje na kilku podstawowych założeniach, które rzutują w istotny sposób na jego treść i otrzymywane wyniki. Po pierwsze wybrana metoda szacowania efektów ekonomicznych turystyki próbuje połączyć punkt widzenia producentów i konsumentów usług turystycznych, przy zachowaniu maksymalnej

zgodności z definicjami i klasyfikacjami stosowanymi w SNA. Efekty ekonomiczne widziane przez pryzmat działalności konsumentów obejmują całość reprezentowanego przez nich popytu związanego z wydatkami definiowanymi jako turystyczne (przyjęte definicje zgodne są z przytoczonymi wcześniej definicjami Światowej Organizacji Turystyki). Ujęta w rachunku produkcja, podaż i zatrudnienie oparte są o pojęcie rodzajów działalności i produktów charakterystycznych dla turystyki. Jak już wspomniano podstawowym kryterium ich wyróżnienia jest uzależnienie ich funkcjonowania od popytu ze strony turystyki lub ich znaczenie dla konsumpcji turystycznej. Oznacza to, że mianem **charakterystycznej produkcji turystycznej** określamy taką produkcję, która nie miałaby racji bytu, gdyby nie popyt ze strony uczestników ruchu turystycznego lub gdyby bez tej produkcji turyści nie mogli zaspokoić swoich podstawowych potrzeb. Pierwsza cecha charakteryzuje np. transport lotniczy, podczas gdy druga dotyczy działalności zakładów gastronomicznych. Ponadto przy konstrukcji tablic przyjęto zasadę symetrii między rodzajami działalności wyodrębnionymi jako charakterystyczne a produktami.

Rozróżnienie między działalnością charakterystyczną dla turystyki a produktami turystycznymi wynika z faktu, że niektóre z produktów mogą być produkowane poza działami, dla których stanowią podstawowy przedmiot działalności. Znajduje to odzwierciedlenie w treści tablicy pierwszej i drugiej, w których podaż krajowa i produkcja globalna charakterystyczne dla turystyki zazwyczaj się różnią.

Przyjęcie powyższych założeń oznacza także, że poza zasadniczą częścią rachunku satelitarnego znajduje się ta część podaży, która nie spełnia kryterium charakterystyczności dla turystyki. Jedynym wyjątkiem od powyższych założeń jest tablica trzecia, dotycząca wydatków turystów, która grupuje je według przeznaczenia wydatków, zgodnie z klasyfikacją spożycia końcowego gospodarstw domowych, i ujmuje całość popytu reprezentowanego przez uczestników ruchu turystycznego, a nie tylko popyt na produkty charakterystyczne. Generalnie jednak ocena efektów produkcyjnych koncentruje się na działalności i wytwarzaniu produktów określanych jako charakterystyczne dla turystyki.

Kolejnym kluczowym elementem przyjętej metody jest ograniczenie zakresu badanego zjawiska: z jednej strony do transakcji zawieranych na terytorium ekonomicznym danego kraju (w przypadku rachunku satelitarnego turystyki dla Polski - w naszym kraju), a z drugiej do producentów, będących jego rezydentami³. Oznacza to, że z punktu widzenia rodzajów turystyki omawiana metoda mierzy efekty ekonomiczne tzw. turystyki wewnątrzkrajowej, tj. turystyki krajowej (uprawianej przez rezydentów polskich na terenie kraju) i zagranicznej przyjazdowej, natomiast pomija zasadniczą część turystyki wyjazdowej. Jeśli chodzi o produkcję, którą obejmuje, turystykę krajową określa się nie w odniesieniu do miejsca zamieszkania uczestników ruchu turystycznego lub ich fizycznej konsumpcji na terytorium danego kraju (Polski), lecz w odniesieniu do wytwórców będących rezydentami tego kraju. Oznacza to, że ogranicza się ją do efektów działalności gospodarczej podmiotów będących rezydentami danej gospodarki. W praktyce oznacza to, że w rachunku ujmowana jest nie tylko produkcja konsumowana przez odwiedzających krajowych i zagranicznych, ale także produkcja krajowych podmiotów-rezydentów, spożywana za granicą. Konsekwencją takiego podejścia jest sposób traktowania pakietów turystycznych, z których z definicji eliminowane są pozycje zakupione od dostawców nie będących rezydentami Polski⁴. Przyjęcie opisanych ograniczeń sprawia, że zasadnicza część popytu turystycznego, związanego z turystyką zagraniczną wyjazdową, znajduje się poza zakresem rachunku.

---

³ Pod pojęciem rezydenta rozumie się jednostkę (osobę), która ma ośrodek działalności na terytorium Polski, zaangażowana jest w działalność ekonomiczną na znaczną skalę na terytorium ekonomicznym Polski, przez dłuższy okres czasu, zazwyczaj nie mniej niż rok. Jednostki te, zwane jednostkami krajowymi, mogą lecz nie muszą być narodowości polskiej, mogą też, lecz nie muszą posiadać osobowości prawnej, a także mogą, lecz nie muszą być obecne na terytorium ekonomicznym Polski w momencie dokonywania transakcji. Inne jednostki, mimo że działają na terenie Polski (np. pracują dorywczo i uzyskują wynagrodzenie), nie są traktowane jako rezydenci Polski (nie są jednostkami krajowymi). Zgodnie z instrukcją MFW pojęcie rezydent obejmuje rząd, osoby fizyczne, organizację prywatną, nie działającą dla osiągnięcia zysku, a świadczące usługi na rzecz osób fizycznych oraz przedsiębiorstwa znajdujące się na terytorium danego kraju.

⁴ Mianem pakietów turystycznych lub podróży zryczałtowanych określane są podróże, których poszczególne elementy sprzedawane łącznie pod wspólną ceną. W przypadku turystyki zagranicznej oznacza to, że z pakietu należy wyeliminować usługi noclegowe, żywieniowe i transportowe świadczone przez nierezydentów.

Czwartym istotnym założeniem omawianej metody jest traktowanie popytu związanego z podróżami służbowymi w podobny sposób jak popytu gospodarstw domowych. Stanowi to odstępstwo od zasad SNA, zgodnie z którymi podróże służbowe pracowników przedsiębiorstw powinny być traktowane jako element spożycia pośredniego.

Przyjęcie powyższych konwencji oznacza, że omawiana metoda nie do końca pozwala na określenie całości oddziaływania turystyki na gospodarkę danego kraju, stąd uzyskane wyniki wymagają odpowiedniej interpretacji. Wspomniane ograniczenia wynikają z faktu, że metodologia ta z założenia pomija prawie cały import związany z turystyką (bezpośrednie zakupy rezydentów danego kraju zagranicą i dostarczane przez nierezydentów elementy pakietów turystycznych) oraz wpływ turystyki na rodzaje działalności nie zakwalifikowane jako charakterystyczne. Należy także zwrócić uwagę na właściwą interpretację wielkości dotyczących turystycznego PKB i zatrudnienia, uzyskanych w wyniku tak przeprowadzonego rachunku. Obowiązujące klasyfikacje sprawiają, że produkcja działów charakterystycznych dla turystyki obejmuje także produkty nie nabywane przez turystów (np. w odniesieniu do transportu kolejowego transport towarowy). Ponadto dość często spotykana jest sytuacja, w której określony charakterystyczny produkt nabywany jest także przez pozaturystycznych konsumentów (np. posiłki w restauracjach przez lokalnych mieszkańców). Stąd bezpośrednim rezultatem przeprowadzonych rachunków jest jedynie określenie wielkości wartości dodanej i zatrudnienia w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej. W przypadku, gdyby wytwarzały one całość podaży odpowiednich charakterystycznych produktów turystycznych, przybliżoną wielkość wartości dodanej i zatrudnienia związanego z turystyką można uzyskać mnożąc ich produkcję globalną przez **współczynnik spożycia turystycznego** (tj. udział turystyki w spożyciu produkcji globalnej danego rodzaju produktu). Jednak ze względu na wspomnianą różnorodność produkcji w działach charakterystycznych dla turystyki uzyskana wielkość nadal miałaby jedynie szacunkowy charakter, ponieważ można zakładać, że funkcje produkcji poszczególnych produktów (nakłady niezbędne do ich wytworzenia i wartość dodana) istotnie się różnią. Uzyskanie bardziej precyzyjnych wyników wymaga zatem dysponowania dokładniejszymi informacjami na temat struktury nakładów w działach charakterystycznych dla turystyki, tak jak proponuje to metodologia kanadyjska. Drugim

mankamentem takiego sposobu obliczania turystycznej wartości dodanej i zatrudnienia jest fakt, że szereg charakterystycznych produktów produkowanych jest przez nieturystyczne rodzaje działalności. Z tej przyczyny w praktyce współczynnik spożycia turystycznego należy odnieść do całości podaży danego produktu, nie tylko jego części wytworzonej w działach charakterystycznych. Obliczenie w ten sposób turystycznej wartości dodanej i zatrudnienia wymaga zatem przyjęcia dodatkowego założenia, że funkcje produkcji w odniesieniu do poszczególnych produktów są takie same, niezależnie czy wytwarza je charakterystyczny dział turystyczny, czy inny. Pomimo wspomnianych ograniczeń powyższa procedura pozwala jednak uzyskać pewien obraz wkładu turystyki w gospodarkę i dlatego została przeprowadzona w eksperymentalnej wersji rachunku satelitarnego turystyki dla Polski. Generalnie uzyskane wyniki są tym lepsze, im bardziej wytwarzanie produktów turystycznych skoncentrowane jest w charakterystycznych rodzajach działalności.

Jeśli chodzi o polską wersję rachunku satelitarnego turystyki, to zawiera ona pewne modyfikacje w stosunku do oryginalnej metodologii. Składa się z zestawu czterech tablic, zawierających podstawowe wielkości charakteryzujące ekonomiczne efekty turystyki: pierwsza tablica, odpowiada rachunkowi podaży i wykorzystania wyrobów i usług, druga - rachunkowi produkcji i tworzenia dochodów, trzecia, zawiera wydatki konsumpcyjne turystów, piąta - zatrudnienie. Zgodnie więc z wersją oryginalną tablice druga i piąta reprezentują punkt widzenia producentów, tablica trzecia konsumentów, a tablica pierwsza stanowi próbę zestawienia tych dwóch podejść - służąc zarazem jako narzędzie weryfikacji danych dotyczących strony podażowej i popytowej turystyki. Istotnym wzbogaceniem oryginalnej metodologii jest wprowadzenie w rachunku satelitarnym przygotowanym w GUS rachunku produktów charakterystycznych dla turystyki. Rachunek ten pokazuje m.in. ocenę stopnia jednorodności produkcji globalnej charakterystycznych rodzajów działalności i ich udział w wytwarzaniu produktów charakterystycznych. Informacje te umożliwiły przeprowadzenie opisanych wyżej oszacowań wartości dodanej w turystyce, stąd próbę takiego szacunku również włączono do rachunku. Ponadto w tablicy 3 dokonano podziału popytu ze strony turystyki zagranicznej na dwie kategorie przyjezdnych, tj. odwiedzających beznoclegowych i turystów, co umożliwia pełniejszą analizę zjawiska, ponieważ ruch

beznoclegowy stanowi bardzo istotną część turystyki przyjazdowej do Polski.

Uzupełnieniem zestawu czterech tablic podstawowych są dodatkowo trzy tablice robocze: wspomniany rachunek produktów charakterystycznych, rachunek ich podaży w cenach nabywcy i alternatywna wersja tablicy trzeciej, przygotowana w oparciu o badania Instytutu Turystyki.

Na popyt turystyczny uwzględniony w rachunku satelitarnym składają się wydatki cudzoziemców (podróżujących prywatnie i służbowo), wydatki gospodarstw domowych na podróże krajowe wraz z częścią wydatków na podróże zagraniczne, przypadającą na usługi wytworzone przez producentów-rezydentów polskiej gospodarki oraz wydatki polskich rezydentów na podróże służbowe. Należy jednak zaznaczyć, że uwzględniony w rachunku popyt nie jest do końca tożsamy z konsumpcją turystyczną ani z popytem turystycznym, występującym efektywnie na rynku. Różnice te wynikają ze sposobu traktowania turystyki socjalnej, usług uzyskiwanych bezpłatnie oraz posiadania tzw. „drugich domów” (tj. dodatkowych mieszkań lub domów wykorzystywanych głównie na cele turystyczne). Spożycie gospodarstw domowych w zakresie produktów turystycznych, obejmuje spożycie z dochodów osobistych oraz tę część spożycia zbiorowego, która była związana z turystyką, ale została dostarczona gospodarstwom domowym w formie pieniężnej. Zgodnie z tym warunkiem turystyka socjalna podlega włączeniu do badań niezależnie od tego czy korzystający z niej pracownicy sami ponoszą koszty pobytu, które następnie są im zwracane przez zakład pracy, czy też wczasy stanowią element wynagrodzenia w naturze. Jednak jeżeli koszty wyjazdu są przekazywane bezpośrednio producentom przez państwo lub jednostki niekomercyjne, badaniem objęto jedynie wydatki faktycznie poniesione przez turystę. Wysokość dotacji odzwierciedlona jest natomiast w sprawozdawczości sektora rządowego, ale nie znajduje odzwierciedlenia po stronie wydatków turystycznych, ustalonych zgodnie z omawianą metodą.

Innym zagadnieniem jest badanie konsumpcji turystycznej produktów/towarów oferowanych bezpłatnie. W pierwszym rzędzie są to urządzenia i obiekty udostępniane powszechnie w ośrodkach turystycznych (parki, bezpłatne koncerty), których koszt

najczęściej uwzględniany jest w sprawozdawczości instytucji publicznych lub prywatnych instytucji niekomercyjnych. Trudno w związku z tym określić jaki udział w tej konsumpcji należy przypisać turystyce, tym bardziej, że z tego typu walorów korzystają nie tylko turyści, a niejednokrotnie częściej nawet stali mieszkańcy. Brak możliwości wyodrębnienia tej pozycji sprawia, że należy ją pominąć. Drugą kategorią tego typu usług wchodzących w zakres spożycia turystycznego są dobra udostępniane bezpłatnie przez krewnych i znajomych. W tym przypadku, zgodnie z metodologią SNA, uwzględnione one zostały w wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych tych osób, co oznacza, że wydatki te nie zostały włączone w rachunku do popytu turystycznego.

Zgodnie z metodologią rachunku satelitarnego jeden ze składników popytu turystycznego gospodarstw domowych stanowią czynsze umowne, związane z posiadaniem tzw. drugich domów. Rozwiązanie to jest w pełni zgodne z podstawową metodologią SNA. Natomiast ewentualne efekty produkcyjne posiadania innych dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku (np. samochodów) w myśl przyjętej metodologii nie wchodzi w zakres badania, chociaż ich wykorzystywanie w praktyce stanowi alternatywę dla wynajmu samochodów. Jednak uwzględnienie tego typu zjawisk oznaczałoby odejście od zasad SNA.

Szczególne miejsce w rachunku satelitarnym turystyki zajmuje działalność organizatorów podróży i agentów turystycznych. Dotyczy to zwłaszcza podróży zryczałtowanych, ponieważ tworzone są w oparciu o zakup usług wytworzonych w innych rodzajach charakterystycznej działalności turystycznej. W ramach rachunku satelitarnego mogą być rejestrowane w ujęciu brutto, tzn. cała wartość podróży zryczałtowanej figuruje jako produkcja organizatora podróży lub w ujęciu netto, kiedy poszczególne składniki podróży przypisane są ich wytwórcom, a produkcję organizatora stanowi tylko marża. W polskim rachunku satelitarnym zastosowano generalnie rejestrację brutto, ponieważ odpowiada to rozwiązaniom stosowanym w rachunkach narodowych, a sposób rejestracji nie ma wpływu na wartość dodaną wypracowaną w tej działalności. Jedynym odstępstwem od zasady rejestracji brutto jest tablica 3, która z założenia sporządzana jest w wersji brutto i netto. Warto dodać, że w przypadku usług agencyjnych zgodnie z zasadami przyjętymi w

rachunkach narodowych jako produkcja rejestrowana jest tylko uzyskana marża.

Popyt ze strony organizatorów reprezentuje w rachunkach narodowych zużycie pośrednie. W rachunku satelitarnym został wyodrębniony w tablicy pierwszej, będącej zestawieniem podaży i popytu oraz jako różnica między odpowiednimi pozycjami wersji brutto i netto tablicy dotyczącej popytu. Łącznie z wymienionymi wcześniej elementami popytu turystycznego tworzy on spożycie turystyczne.

Zamieszczone w tablicach dane dotyczące strony podażowej rachunku zostały opracowane zgodnie z ogólnymi zasadami stosowanymi przy sporządzaniu rachunków narodowych. Ich modyfikacja dokonana dla potrzeb rachunku polega na wyeliminowaniu importu z ogólnej podaży produktów turystycznych (tablica 1), co wynika z podstawowego założenia przyjętej metodologii, która mierzy wyłącznie wpływ turystyki na funkcjonowanie producentów będących rezydentami danej gospodarki. Przy eliminowaniu importu posłużono się danymi w cenach bazowych, ponieważ można zakładać, że znaczna jego część nie jest związana z VAT ani z innymi podatkami, gdyż dotyczy usług nabywanych bezpośrednio za granicą.

Jeśli chodzi o prezentację efektów ekonomicznych turystyki, widzianej jako grupa podmiotów zaangażowanych w charakterystyczną dla tej dziedziny produkcję, to we wstępnym etapie najwłaściwszym rozwiązaniem wydawało się objęcie rachunkiem tych rodzajów działalności i produktów, które zostały zamieszczone w zaleceniach OECD, oczywiście po dostosowaniu ich do obowiązujących w Polsce klasyfikacji. Przemawiała za tym przede wszystkim porównywalność uzyskanych wyników z rezultatami osiągniętymi przez inne kraje. Należy jednak zauważyć, że zalecenia te powinny być traktowane elastycznie i w kolejnych wersjach wskazane byłoby rozszerzenie rachunku zwłaszcza o lecznictwo uzdrowiskowe, które stanowi istotny segment polskiego rynku turystycznego.

- ♦ W zakresie klasyfikacji działalności gospodarczej i produktów w polskiej wersji rachunku zastosowano odpowiednio Europejską Klasyfikację Działalności (EKD) oraz Klasyfikacją Wyrobów i Usług (KWiu). Stanowi to pewną różnicę w stosunku do tablic

oryginalnych według metodologii OECD, gdzie zaproponowano podział rodzajów działalności zgodny z klasyfikacją ISIC (International Standard Industrial Classification - Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Działalności), oraz produktów zgodny z CPC (Central Product Classification - Centralna Klasyfikacja Produktów), ale wymagała tego zgodność z klasyfikacjami stosowanymi w polskich rachunkach narodowych. Rozwiązanie takie zgodne jest z zaleceniami OECD, które zawsze postuluje ścisłe wpisanie rachunku turystyki w krajowy system rachunków narodowych, tym bardziej, że EKD zasadniczo bazuje na ISIC. W porównaniu z oryginalnymi tablicami w dwóch przypadkach zastosowano także większy stopień agregacji ze względu na niewielką wartość informacyjną bardziej szczegółowego podziału, a także trudności z jego praktycznym zastosowaniem. Dotyczy to działu hotele i restauracje oraz usług związanych z rekreacją, sportem i kulturą.

- ♦ Ponieważ metodologia OECD powstała w roku 1991, kategorie cenowe odbiegają od wersji SNA z roku 1993. Zgodnie więc z zaleceniami najnowszej wersji rachunków narodowych, konieczne było wprowadzenie kolejnej zmiany w stosunku do wersji oryginalnej rachunku satelitarnego turystyki. Wiąże się ona z zastosowaniem odmiennych kategorii cenowych. Zamiast pojęcia „ceny rynkowej” w tablicach zawierających dane odnośnie strony popytowej, zastosowano kategorię "ceny nabywcy", a w rachunku produkcji zaproponowano wycenę działalności turystycznej w cenach bazowych, zgodnie z ujęciem stosowanym w rachunkach narodowych w Polsce.

Eksperymentalny rachunek satelitarny turystyki zawiera komplet tablic dla 1995 r. oraz dwie tablice - drugą i piątą - zawierającą wstępne dane przygotowane dla 1996 r.

ROZDZIAŁ II. ŹRÓDŁA INFORMACJI STATYSTYCZNEJ

2.1. Charakterystyka podstawowych źródeł informacji

Przy opracowywaniu rachunku jako podstawowe źródła informacji statystycznej zostały wykorzystane następujące badania:

- badanie modułowe „Uczestnictwo w turystyce i kulturze” (w okresie październik 1994-wrzesień 1995 r.), przeprowadzone przez GUS na próbkę zmiennej biorącej udział w badaniach budżetów gospodarstw domowych w III kwartale 1995 r.;
- badanie wydatków cudzoziemców w Polsce w 1995 r., przeprowadzone przez US w Zielonej Górze;
- badania cen niektórych produktów uwzględnionych w rachunku, pochodzące z Departamentu Cen GUS;
- sprawozdawczość finansowa w oparciu o formularze „F”, „SP” i „P”; w przypadku działu EKD 92 (Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem) uzupełniona sprawozdawczością Ministerstwa Finansów w zakresie działalności gospodarczej gospodarstw domowych;
- sprawozdawczość dotycząca zatrudnienia na formularzu „Z”;
- dane z bilansu rozrachunkowego opracowanego przez NBP.

Uzupełnieniem powyższych źródeł informacji były:

- badanie dotyczące wydatków poniesionych w Polsce przez zagranicznych odwiedzających, prowadzone przez Instytut Turystyki;
- badanie na temat uczestnictwa ludności Polski w turystyce, prowadzone przez Instytut Turystyki;
- badanie wyposażenia gospodarstw domowych w 1995 r., przeprowadzone przez GUS.

Badanie na temat uczestnictwa w turystyce i kulturze składało się z kilku odrębnych ankiet, o różnej treści, zależnie od charakteru wyjazdu i badanego zjawiska. W zakresie krajowych wyjazdów długich (trwających powyżej 5 dni) i zagranicznych trwających 2 dni i dłużej ankietą zawierała między innymi pytania o sposób organizacji wyjazdu, wykorzystywane środki transportu i bazę noclegową, a także o wydatki w podziale na następujące grupy:

- kwotę wpłaconą organizatorowi,
- wydatki poniesione samodzielnie na wyżywienie, transport i pozostałe.

W odniesieniu do pozostałych wyjazdów - krajowych krótkich (2-4 dni) brak informacji na temat poniesionych wydatków, natomiast w przypadku wyjazdów zagranicznych beznoclegowych - zadano pytanie tylko o ogólną kwotę tych wydatków.

Powyższe badanie stanowiło podstawowe źródło informacji na temat wielkości i struktury wydatków gospodarstw domowych na turystykę i posłużyło do opracowania tablicy 3 i tablicy 1. Jednak ze względu na fakt, że zakres i szczegółowość tego badania modułowego były niedostateczne z punktu widzenia potrzeb rachunku w kilku przypadkach konieczne było przeprowadzenie dodatkowych oszacowań. Wykorzystano w nich informacje na temat zachowań turystów krajowych, pochodzące ze wspomnianego badania oraz informacje cenowe gromadzone przez Departament Cen GUS. Pomimo niepełnej zgodności między okresem objętym badaniem a okresem ujętym w rachunku satelitarnym uznano, że wyniki badania modułowego można bezpośrednio odnieść do 1995 r., ze względu na generalnie niewielkie rozmiary turystyki w IV kwartale.

Badanie uczestnictwa w turystyce krajowej prowadzone przez Instytut Turystyki na próbie OBOP obejmuje przede wszystkim informacje dotyczące rozmiarów tego uczestnictwa i orientacyjnie wielkości dziennych wydatków ponoszonych w trakcie podróży. Zostało wykorzystane jako uzupełnienie badania modułowego dotyczącego uczestnictwa w turystyce i kulturze.

Badanie wydatków cudzoziemców w Polsce jest badaniem reprezentacyjnym, prowadzonym na wybranych przejściach granicznych dla zmotoryzowanych i pieszych dwa razy w roku, za każdym razem przez tydzień. Jego celem jest badanie wydatków cudzoziemców, więc sposób gromadzenia danych oraz stosowane pojęcia nie w pełni odpowiadają potrzebom rachunku satelitarnego. Uwaga ta dotyczy zwłaszcza pojęcia wydatku turystycznego, które jest węższe niż pojęcie wydatków cudzoziemców, stanowiących przedmiot omawianego badania. W zakresie informacji bezpośrednio potrzebnych do rachunku satelitarnego badanie dostarcza informacji o wydatkach na usługi gastronomiczne i noclegowe oraz zakupów żywności. Niektóre informacje pochodzące z tego badania zostały ponadto użyte do oszacowania innych pozycji w wydatkach zagranicznych odwiedzających. Generalnie badanie to stanowiło podstawę do opracowania tablicy 3 i 1 w zakresie popytu nierezydentów odwiedzających Polskę.

Równoległym źródłem informacji na temat wydatków zagranicznych odwiedzających w Polsce jest badanie prowadzone przez Instytut Turystyki. Jego metodologia jest podobna, tzn. prowadzone jest ono na przejściach granicznych, z tym że uwzględnia wszystkie ich typy. W 1995 r. badanie obejmowało 5 tur tygodniowych, ale liczba zebranych ankiet była mniejsza niż w przypadku badania US w Zielonej Górze. W założeniu stosowane w nim pojęcia odpowiadają definicjom używanym do opisu statystycznego zjawiska turystyki, zrezygnowano jednak z oparcia rachunku satelitarnego o wyniki powyższego badania, ponieważ wskazywały one, że zrealizowany popyt turystyczny istotnie przewyższa podaż rejestrowaną w oparciu o sprawozdawczość finansową.

Wykorzystana w rachunku satelitarnym sprawozdawczość finansowa została opracowana zgodnie z zasadami stosowanymi przy sporządzaniu rachunków narodowych. Wykorzystana została do opracowania tablicy 1 i 2 oraz tablicy roboczej I i II (w załączniku). Ze sprawozdawczości tej pochodzą informacje dotyczące produkcji globalnej działów turystycznych oraz całkowitej podaży produktów turystycznych, zużycia pośredniego, wartości dodanej i jej składników. Jediną modyfikacją w stosunku do danych pochodzących z Departamentu Rachunków

Narodowych było oszacowanie dla potrzeb rachunku produktów (tablica I robocza) i tablicy 1 całkowitej podaży usług lotniczego transportu pasażerskiego. Przyjęto, że stanowił on 90% produkcji globalnej usług transportu lotniczego. Trafność tej proporcji potwierdzają pośrednio dane z bilansu rozrachunkowego, gdzie relacja między eksportem usług w zakresie przewozów pasażerskich i towarowych kształtuje się na zbliżonym poziomie.

Dane z rachunków narodowych posłużyły również do określenia rozmiarów popytu turystycznego związanego z podróżami służbowymi (tablica 3 i 1 w załączniku) oraz częściowo jego struktury.

Podstawowym zagadnieniem utrudniającym wykorzystanie danych finansowych w rachunku satelitarnym było przejście do niższych niż dział poziomów klasyfikacji działalności i oszacowanie dla nich wartości dodanej oraz jej składowych. Wynika to między innymi z faktu, że dobór próby do badania reprezentacyjnego małych przedsiębiorstw (formularz SP-3) dokonywany jest na wyższych poziomach klasyfikacji, co utrudnia uogólnianie ich wyników w sposób odpowiadający potrzebom rachunku.

W celu opracowania tablicy 5 (w załączniku), zawierającej dane na temat wielkości zatrudnienia w turystyce, wykorzystano informacje o zatrudnieniu w rodzajach działalności zakwalifikowanych jako turystyczne, zgodnie z zasadami przyjętymi w polskiej statystyce zatrudnienia. Tablica ta zawiera jednak informację o stanie zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności w dniu 31 grudnia (odpowiednio 1995 i 1996 roku). Tymczasem zgodnie z metodologią OECD należy prezentować dane odnośnie liczby pełno- i niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełne zatrudnienie, co okazało się niemożliwe w prezentacji dokładniejszej niż według działów. Z tego powodu w niniejszym opracowaniu zaprezentowano dodatkowo tablicę 5a (w załączniku), która informuje o przeciętnej liczbie zatrudnionych w charakterystycznych rodzajach działalności w latach 1995-1996, ale tylko w podziale na działy, ponieważ bardziej szczegółowa prezentacja obciążona byłaby zbyt dużym

błędem ze względu na brak odpowiednich informacji o zatrudnieniu w niektórych klasach.

W przypadku tablicy 5 pewnym problemem było też określenie liczby osób pracujących w małych przedsiębiorstwach, ponieważ również w tym przypadku wielkość prób nie zabezpiecza możliwości dokonywania uogólnień na trzecim poziomie EKD. Podstawą opracowania tablicy 5 były informacje o liczbie osób pracujących, uzyskane z badań prowadzonych na formularzach:

- Z-01, który obejmuje osoby prawne i samodzielne jednostki, nie posiadające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, w których liczba pracujących wynosi 5 i więcej osób,
- SP-3, który obejmuje osoby fizyczne, prowadzące działalność gospodarczą oraz spółki cywilne, w których liczba pracujących nie przekracza 5 osób.

W tablicy 5 dokonano (w stosunku do tablic oryginalnych, proponowanych przez OECD)⁵, korekty występującej tam nomenklatury, zastępując ją pojęciami stosowanymi w GUS. W ten sposób podkreślono, że obejmuje ona także osoby wykonujące pracę na własny rachunek, nie tylko zatrudnionych. Do osób pracujących zalicza się bowiem:

- osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę),
- pracodawców w sektorze prywatnym i pracujących na własny rachunek, tj. właścicieli i współwłaścicieli (łącznie z bezpłatnie pomagającymi członkami rodzin) jednostek prowadzących działalność gospodarczą (z wyłączeniem wspólników spółek kapitałowych, którzy nie pracują w spółce),

---

⁵ Oryginalne tablice OECD znajdzie czytelnik w opracowaniu E.Dziedzic, M.Kachniewska, *Propozycja metodologiczna wdrożenia rachunku satelitarnego turystyki dla Polski. W pracy: Rachunek satelitarny turystyki*. Biblioteka Wiadomości Statystycznych. GUS. Warszawa 1997.

- agentów pracujących na podstawie umów agencyjnych i umów na warunkach zlecenia, łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin i osobami zatrudnionymi przez agentów,
- osoby wykonujące pracę nakładczą.

Dla roku 1995 możliwe było przedstawienie danych odnośnie liczby przepracowanych godzin (są to godziny przepracowane w czasie normalnym i godziny nadliczbowe). Informacje o liczbie godzin przepracowanych przez jednego zatrudnionego opracowano na podstawie badania prowadzonego na formularzu o symbolu Z-07, w jednostkach prowadzących działalność gospodarczą, niezależnie od liczby pracujących osób (bez małych zakładów należących do osób fizycznych, tj. o liczbie pracujących do 5 osób).

Wykorzystane w tablicach 1 i 2 rachunku satelitarnego dane z bilansu rozrachunkowego dotyczą podróży zagranicznych oraz transportu. W zakresie podróży zagranicznych obejmują cztery pozycje: podróże prywatne, podróże służbowe, wymianę leczniczą i szkoleniową. Można przyjąć, że w praktyce pozycja podróże prywatne odpowiada obrotom biur podróży. Wszystkie te pozycje stanowią uzupełnienie danych pochodzących z badań wydatków cudzoziemców w trakcie pobytu w Polsce, które pomijają płatności związane wprawdzie z tym pobytem, ale poniesione zagranicą. W części bilansu dotyczącej podróży zagranicznych uwzględniane są również płatności za pomocą kart płatniczych, które w rachunku satelitarnym pominięto, ponieważ w zasadzie są to wydatki poniesione w Polsce, a więc byłyby podwójnie liczone. Jeśli chodzi o dane dotyczące transportu, w rachunku satelitarnym wykorzystano informacje na temat eksportu pasażerskich usług lotniczych. Należy podkreślić, że wszystkie te dane pochodzą ze sprawozdawczości bankowej i obejmują wyłącznie płatności zarejestrowane przez system bankowy, pomijają więc cały obrót gotówkowy między krajowymi i zagranicznymi podmiotami gospodarczymi, który w polskiej gospodarce, szczególnie turystycznej, odgrywa znaczącą rolę.

2.2. Wykorzystanie źródeł informacji

Scharakteryzowane źródła informacji statystycznej nie we wszystkich przypadkach dostarczały bezpośrednio danych odpowiadających potrzebom rachunku satelitarnego i konieczne było przeprowadzenie dodatkowych oszacowań. W pierwszym rzędzie dotyczyło to rozmiarów całkowitego popytu turystycznego (tablica 3), na który składają się poniesione w kraju wydatki turystyczne rezydentów (gospodarstw domowych oraz sektora przedsiębiorstw, rządowego i samorządowego) oraz wydatki nierezydentów.

W zakresie określenia popytu turystycznego gospodarstw domowych podstawą ustalenia jego rozmiarów było opisane wcześniej badanie modułowe uczestnictwa w turystyce i kulturze. Sposób jego przeprowadzenia sprawił, że o ile w odniesieniu do podróży dłuższych rozmiary popytu można było ustalić bezpośrednio na podstawie odpowiedzi ankietowanych, to w przypadku podróży krótkich konieczne było oszacowanie wielkości związanych z nimi wydatków.

W przypadku podróży długotrwałych wielkość popytu oszacowano w następujący sposób:

liczba gospodarstw domowych w Polsce w 1995 r. x wskaźnik struktury gospodarstw uczestniczących w wyjazdach długoterminowych x liczba wyjazdów na gospodarstwo
= liczba wyjazdów ogółem

popyt turystyczny = liczba wyjazdów ogółem x przeciętny wydatek na wyjazd

Z oszacowanej w ten sposób ogólnej kwoty wyłączono wydatki związane z podróżami, których celem było podjęcie dorywczej pracy oraz wydatki na noclegi u krewnych; tej ostatniej zmiennej nie wzięto pod uwagę, ponieważ niedokładnie wiadomo, czy była to faktycznie opłata za nocleg, czy np. wydatki na prezenty. Wielkość ta prawdopodobnie nie jest także uwzględniona po stronie podaży.

W zakresie podróży krótkich jako podstawę szacunku popytu przyjęto liczbę dni pobytu poza domem związaną z tymi podróżami, ustaloną za pomocą badania uczestnictwa w turystyce i kulturze w 1995 r. Przeciętny dzienny wydatek określono posługując się proporcją między wydatkiem dla podróży krótko- i długookresowych, pochodzącą z badania podróży krajowych przeprowadzonego przez Instytut Turystyki. Wyniosła ona 179,46%, co dało przeciętny dzienny wydatek w wysokości 33,02 zł. Nie posłużono się bezpośrednio danymi ze wspomnianego badania, ponieważ określony na ich podstawie dzienny wydatek dla podróży długoterminowych znacząco odbiegał od ustalonego w badaniach GUS. Mogło to wynikać między innymi z różnego zakresu tych badań i stosowanej definicji wydatku turystycznego. Badanie Instytutu Turystyki obejmuje np. tylko osoby powyżej 15 roku życia, podczas gdy GUS nie nakłada żadnych ograniczeń wiekowych, a można przypuszczać, że wydatki związane z podróżami dzieci są niższe niż w przypadku dorosłych. Różnice te nie powinny jednak rzutować na wspomniane proporcje między wydatkami na podróże krótkie i dłuższe, chociaż uniemożliwiają bezpośrednie łączne wykorzystywanie danych z obu badań.

Oszacowane w powyższy sposób (tzn. na wyjazdy długo- i krótkoterminowe razem) miesięczne wydatki gospodarstwa domowego na turystykę krajową wyniosły 26,75 zł, podczas gdy w badaniach budżetów gospodarstw domowych kwota ta (łącznie z turystyką zagraniczną) wynosiła 23,93 zł. Biorąc pod uwagę, że w przypadku badań budżetów mogło się zdarzyć, że nie wszystkie wydatki (np. związane z odwiedzinami u krewnych) zostały prawidłowo zaklasyfikowane uzyskana zgodność wyników wydaje się zadowalająca.

Zgodnie z metodologią rachunku satelitarnego, jednym ze składników popytu turystycznego gospodarstw domowych są czynsze umowne związane z posiadaniem tzw. drugich domów, wykorzystywanych na cele turystyczne. Wydatki te oszacowano jako 1,2% (tyle gospodarstw domowych zadeklarowało posiadanie domów letniskowych w 1995 r. w badaniu dotyczącym wyposażenia gospodarstw domowych) kwoty czynszów umownych, przypadających na własne domy i mieszkania, ustalonej dla rachunków narodowych. Tak obliczoną wielkość zamieszczono w tablicy 3

(pozycja: utrzymanie mieszkania) i dodano do popytu turystycznego, oszacowanego na podstawie badań uczestnictwa.

Według przyjętej metodologii w rachunku satelitarnym do wydatków turystycznych gospodarstw domowych powinna być także zaliczona krajowa część wydatków na podróże zagraniczne. Z powodu braku danych uwzględniono tylko krajową część wydatków na pakiety turystyczne, nie dokonano natomiast żadnych oszacowań dotyczących podróży organizowanych samodzielnie

Jeśli chodzi o podróże służbowe całkowita kwota związanego z nimi popytu zamieszczona w tabeli 3 pochodzi z rachunków narodowych. W stosunku do całkowitych wydatków z tego tytułu (5845962 tys. zł) została pomniejszona o wydatki na podróże zagraniczne, wykazane w bilansie rozrachunkowym. Jest to zgodne z podstawowym założeniem przyjętej metodologii rachunku, który ogranicza się do wydatków poniesionych na terenie badanego kraju.

Oszacowany w tabeli 3 popyt turystyczny nierezydentów składa się z następujących pozycji: bezpośrednich wydatków odwiedzających na terenie Polski, eksportu pasażerskich usług transportowych, podróży zryczałtowanych, służbowych, szkoleniowych i leczniczych.

W zakresie eksportu usług transportowych uwzględniono tylko pasażerski transport lotniczy, w wysokości 80% ogólnej wartości tego eksportu w bilansie rozrachunkowym (ograniczenie tej kwoty do 80% wynika z faktu, że polskie linie lotnicze mogą świadczyć usługi także na trasach poza Polską). Jeśli chodzi o eksport pozostałych usług transportu pasażerskiego, to nie zostały one w tej wersji rachunku uwzględnione, ponieważ trudno nawet o przybliżone określenie części, która może być przypisana turystyce, a ponadto obecnie rozmiary tego eksportu są niewielkie.

Z bilansu rozrachunkowego pochodzą również dane dotyczące dokonanych za granicą płatności z tytułu uczestnictwa w podróżach zryczałtowanych -

zarejestrowane w bilansie jako wpływy w pozycjach „podróże prywatne” oraz „wymiana lecznicza” i „wymiana szkoleniowa” oraz „podróże służbowe”.

Najwięcej trudności wystąpiło z oszacowaniem bezpośrednich wydatków zagranicznych odwiedzających. Po pierwsze, sytuację komplikuje fakt, że publikowane wyniki badań prowadzonych niezależnie przez Instytut Turystyki i US w Zielonej Górze bardzo znacznie różnią się. Pierwszej wersji oszacowań popytu dokonano na podstawie badań publikowanych przez Instytut Turystyki. Okazało się jednak, że uzyskane wyniki przekraczają bardzo istotnie ustalenia dotyczące podaży, pochodzące z rachunków narodowych (opracowaną w oparciu o powyższe badanie wersję tablicy 3 zamieszczono w załączniku jako tablicę III roboczą). Wyniki badania Instytutu zostały też krytycznie ocenione przez ekspertów programu PHARE⁶ jako znacznie przeszacowane, zwłaszcza w odniesieniu do przyjazdów z Niemiec. W tej sytuacji w rachunku satelitarnym turystyki wykorzystano wyniki badania wydatków cudzoziemców w Polsce, realizowanego przez US w Zielonej Górze pomimo, że nie jest ono prowadzone pod kątem wydatków turystycznych, a więc zawiera np. informacje o zakupach towarów przeznaczonych do odsprzedaży. Z tego powodu do popytu turystycznego nierezydentów włączono tylko wydatki na zakupy żywności i paliwa oraz usługi gastronomiczne, noclegowe i inne. Pozycji związanych z zakupami pozostałych towarów nie uwzględniono z powodu wspomnianych wcześniej rozbieżności między treścią badania a definicją wydatku turystycznego. W odniesieniu do żywności uznano, że zjawisko zakupów do odsprzedaży, hurtowych itp. jest bardziej ograniczone.

W badaniu uczestnictwa w turystyce i kulturze brak było informacji o wydatkach związanych z korzystaniem z usług gastronomicznych i powstała konieczność znalezienia metody wyodrębnienia ich z ustalonych w badaniu wydatków na żywność. Przegląd istniejących opracowań dotyczących konsumpcji turystów krajowych nie dostarczył żadnych dodatkowych informacji na ten temat. W rezultacie zdecydowano

---

⁶ Por.: „Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego Polski. Problemy statystyki”, Warszawa 1997, s. 18-20.

się wykorzystać jako wzorzec średnie dzienne wydatki na usługi gastronomiczne turystów niemieckich odwiedzających Polskę. Dane na temat przeciętnego wydatku tego rodzaju pochodzą z badania wydatków cudzoziemców US w Zielonej Górze, a informacje na temat przeciętnej długości ich pobytu z badań Instytutu Turystyki. Oszacowana za pomocą tego wzorca wielkość występuje w tablicy 3 w pozycji „wydatki w placówkach żywienia zbiorowego” i w tablicy 1 jako spożycie usług restauracji i innych usług gastronomicznych przez gospodarstwa domowe.

W odniesieniu do podróży służbowych informacje na temat spożycia tych usług pochodzą z rachunków narodowych (występują jako spożycie pośrednie usług gastronomicznych). W odniesieniu do nierezydentów odpowiednia wielkość pochodzi bezpośrednio z badania wydatków cudzoziemców w Polsce.

Wykazana w tablicy 3 wielkość wydatków na usługi sanatoryjne stanowi całość wpływów w bilansie rozrachunkowym z tytułu wymiany leczniczej w odniesieniu do nierezydentów oraz całość wydatków związanych z pobytami w sanatorium w odniesieniu do gospodarstw domowych. Ta ostatnia wielkość została ustalona na podstawie badania uczestnictwa w turystyce i kulturze.

Podobnie jako wydatki nierezydentów na edukację zostały w całości zaklasyfikowane wpływy w bilansie rozrachunkowym z tytułu wymiany szkoleniowej.

Popyt związany z przewozami i zakupami paliwa (tablica 3) przez gospodarstwa domowe ustalono w dwojaki sposób. W odniesieniu do podróży krajowych długich ogólna kwota wydatków na transport pochodzi bezpośrednio z badania uczestnictwa w turystyce i kulturze i została ona rozszacowana między zakupy paliwa a wydatki na usługi pozostałych gałęzi transportu, występujących w tablicy 1. Natomiast w przypadku podróży krótkich konieczne było przeprowadzenie szacunku zarówno w odniesieniu do całkowitego popytu na transport turystyczny, jak i dokonanie podziału między wydatki na paliwo i inne typy wydatków transportowych.

Ponieważ w przypadku wyjazdów długich respondenci mogli podać trzy odpowiedzi, utrudniało to przypisanie konkretnej kwoty określonego środka transportu. W rezultacie postanowiono dokonać szacunku na podstawie pierwszej odpowiedzi, zwłaszcza że tylko mniejsza część respondentów udzieliła także odpowiedzi drugiej i trzeciej. W wyniku zastosowania tej procedury wszystkie wydatki związane z wykorzystaniem samochodu osobowego i motocykla (roweru - występuje łącznie z motocyklem) określono jako wydatki na paliwo.

Szacunek wydatków transportowych w trakcie podróży krajowych krótkich przeprowadzono na podstawie wyników badania uczestnictwa w turystyce, dotyczących strumieni ruchu w podziale na makroregiony. Przyjęto, (w oparciu o przeciętne rozmiary makroregionu), że przeciętny dystans (w jedną stronę) podróży w ramach regionu wynosił 150 km, do regionu sąsiedniego 250 km, do dalszego - 350 km. W przypadku samochodów osobowych (i motocykli) koszt wydatków na paliwo oszacowano przyjmując średnie zużycie benzyny 8 l/100 km (za określeniem go na tym poziomie przemawiają dane na temat struktury sprzedaży samochodów w Polsce - przeważają auta mało- i średniolitrażowe).

Podobną procedurę zastosowano w przypadku obliczania kosztów transportu kolejowego w trakcie podróży krajowych krótkich. Przyjęto tutaj pochodzącą z badania przeciętną liczbę osób uczestniczących w jednym wyjeździe, arbitralnie (częściowo w oparciu o strukturę wiekową osób w badanych gospodarstwach domowych) zakładając, że 1/3 osób korzystała ze zniżek. Ponadto założono, że turyści korzystali wyłącznie z pociągów pospiesznych II klasy. W przypadku podróży autobusowych przyjęto podobne założenia, uznając ponadto, że podróże turystyczne odbywały się tylko w ramach tego samego lub sąsiednich makroregionów. Podyktowane to było faktem, że przy wzroście odległości ceny biletów autobusowych są znacznie wyższe niż kolejowych. Ze względu na znacznie mniejsze rozpowszechnienie zniżek założono, że stanowiły one tylko 10% obliczonej kwoty. Również w tym przypadku przyjęto założenie, że korzystano tylko z autobusów pospiesznych.

Przy dokonywaniu wszystkich oszacowań dotyczących wydatków na transport uwzględniano sezonowość podróży i cen.

W odniesieniu do wydatków na transport w podróżach służbowych przyjęto założenie, że w całości odpowiadają one wykazanemu w rachunkach narodowych zużyciu pośredniemu pasażerskich kolejowych przewozów międzymiastowych. W przypadku wydatków na transport pasażerski drogowy, które nie były bezpośrednio dostępne z rachunków (ponieważ zużycie pośrednie może obejmować np. dowóz pracowników), posłużono się oszacowaniem na podstawie relacji kosztów między transportem kolejowym a lądowym w odniesieniu do podróży prywatnych.

Wydatki na transport poniesione przez zagranicznych odwiedzających podczas pobytu w Polsce oszacowano w oparciu o badanie wydatków cudzoziemców prowadzone przez US w Zielonej Górze. Przyjęto, że wydatki nie związane z zakupami, ani z wydatkami na usługi gastronomiczne i noclegowe były przeznaczone właśnie na zakup usług transportowych oraz rekreacyjno-kulturalnych. Ich podziału między te dwie grupy dokonano dzieląc pozycję „pozostałe wydatki związane z pobytem w Polsce bez usług noclegowych i gastronomicznych” zgodnie ze strukturą ustaloną w badaniach Instytutu Turystyki w odniesieniu do wydatków na transport i usługi rekreacyjno-kulturalne. Następnie wydatki na transport rozszacowano zgodnie ze strukturą korzystania przez ludność z poszczególnych gałęzi transportu w trakcie podróży prywatnych Polaków.

Ze względu na brak w badaniu uczestnictwa w turystyce bezpośrednich informacji na ten temat wydatków związanych z korzystaniem z usług rekreacyjno-kulturalnych postanowiono posłużyć się informacjami pochodzącymi z przeprowadzonego łącznie z nim, badania dotyczącego uczestnictwa w kulturze podczas długotrwałych wyjazdów krajowych. Dane z tego badania określały tylko odsetek korzystających z różnych usług kulturalno-rekreacyjnych, nawet bez podania częstotliwości. W związku z tym przyjęto arbitralnie, na podstawie znajomości zachowań turystów, że w ciągu przeciętnego pobytu jednej osoby (10,5 dnia) zwiedzała ona muzeum 2 razy, uczestniczyła w meczu raz, przebywała w dyskotecie 2 razy. Wydatki z tym

związane oszacowano wykorzystując odpowiednie dane departamentu cen, z uwzględnieniem wahań sezonowych w ruchu turystycznym i poziomie cen. Jeśli chodzi o korzystanie z wypożyczalni sprzętu rekreacyjnego, kaset wideo to brak odpowiedniej informacji cenowej. Natomiast, jeśli chodzi o teatr, koncerty, kino to uczestnictwa w imprezach tego typu nie uwzględniono w badaniu.

Istotnym elementem metodologii rachunku satelitarnego turystyki jest sposób ujmowania podróży zryczałtowanych. W tablicy 3 występują one w wersji brutto, tzn. bez wyłączenia poszczególnych składników i w wersji netto, gdzie poszczególne rodzaje usług wchodzące w skład pakietów wykazane są jako część popytu na te produkty. W wersji netto występują także w tablicy 1. Przygotowanie wersji netto było o tyle utrudnione, że brak informacji na temat struktury kosztów związanych z poszczególnymi elementami tych podróży. Wykorzystane w rachunku informacje pochodzą z wywiadów przeprowadzonych w biurach podróży wyspecjalizowanych w danym typie usług, co jest rozwiązaniem stosowanym także w innych krajach przygotowujących rachunek satelitarny turystyki. Informacje te w części dotyczącej pakietów dla turystów zagranicznych posłużyły także do rozszacowania wydatków nierezydentów na podróże służbowe.

Jeśli chodzi o krajową część pakietów turystycznych wyjazdowych, to oddzielnie oszacowano rozkład kosztów związanych z wyjazdami samolotowymi i autokarowymi, ponieważ ich struktura kosztowa silnie się różni. W obu przypadkach przyjęto założenie, że przewozy w całości wykonali przewoźnicy krajowi, co w przypadku autokarów ze względu na przepisy prawne powinno odpowiadać rzeczywistości, natomiast w odniesieniu do samolotów jest uproszczeniem i w przyszłości powinno być dokładniej ustalone.

Przy ustalaniu udziału imprez autokarowych i samolotowych ponownie problemem okazała się możliwość udzielenia kilku odpowiedzi w badaniu modułowym uczestnictwa w turystyce, co utrudniało jednoznaczne określenie struktury wyjazdów. Również w tym przypadku ograniczono się zatem do pierwszej odpowiedzi udzielonej

przez respondenta.

W odniesieniu do pakietów zakupywanych przez cudzoziemców kwotę pochodzącą z bilansu rozrachunkowego rozszacowano zgodnie z następującymi informacjami dotyczącymi ich struktury: 7,5% marża, a pozostałe wydatki podzielono w następującej proporcji: 52,5% zakwaterowanie, 22,5% wyżywienie; 20% transport na terenie Polski, 5% usługi inne (kulturalne). Przyjęto, że przewoźnicy w trakcie podróży do i z Polski byli nierezydentami (zgodnie z informacjami z biur podróży), stąd brak jakiegokolwiek kwoty przypisanej przewoźnikom krajowym.

Dla podróży krajowych przyjęto przeciętną marżę organizatora 15%. Problemem okazało się ustalenie, jaka część pakietów zakupionych za pośrednictwem zakładów pracy, kościołów itp. była w istocie przygotowana przez biura podróży. Jeśli pakiety zostały przygotowane przez biuro podróży wówczas należy doliczyć marżę, jeśli przez organizatorów niekomercyjnych wówczas marża nie powinna występować. Przyjęto założenie, że marża obliczana jest tylko dla usług zakupionych bezpośrednio w biurach podróży i dla 50% usług zakupionych w zakładach pracy. Dla pozostałych pakietów marża wynosiła 0.

W zakresie krajowych podróży krótkoterminowych ogólną kwotę wydatków na ten cel oszacowano w oparciu o koszt poszczególnych pozycji wchodzących w skład pakietów. Na podstawie danych pochodzących z badania uczestnictwa ustalono wydatki na noclegi i przejazdy autokarowe, dodano do tego pochodzącą z departamentu cen informację na temat kosztów całodziennego wyżywienia i zgodnie z zasadami przyjętymi dla wyjazdów długich do obliczonych składników kosztów dodano marżę w odniesieniu do wszystkich usług biur podróży i połowy pakietów zakupionych za pośrednictwem zakładów pracy. Łącznie wydatki te oszacowano na 232528,6 tys. zł. Uzyskana w wyniku oszacowań struktura kosztów składowych imprez tego typu obiega nieco od sugerowanej w biurze podróży, gdzie zakładano że koszty wyżywienia i noclegów są podobne (według oszacowania koszty noclegów stanowiły tylko ok. 65% kosztów wyżywienia; koszty transportu odpowiadają

sugerowanym 10-15%).

W odniesieniu do krajowych wyjazdów długoterminowych ogólną kwotę wydatków na podróże zryczałtowane zaczerpnięto z badania uczestnictwa w turystyce. Wydatki na noclegi i żywność oszacowano jako 50% kwoty pozostałej po uwzględnieniu marży i wydatków na transport.

Dostępne informacje nie pozwoliły na jakiekolwiek oszacowanie wydatków organizatorów na usługi agencji, przewodników itp.

Zgodnie z szacunkami rachunków narodowych przyjęto, że w przypadku podróży służbowych nie występuje korzystanie z usług agencji turystycznych (co nie do końca odpowiada rzeczywistości).

W propozycji metodologicznej zakładano poszerzenie rachunku o wydatki krajowych odwiedzających za granicą w celu uzyskania pełnego obrazu polskiej turystyki. Jednak po dokonaniu przeglądu dostępnych informacji postanowiono zrezygnować z tego zamierzenia, ponieważ oszacowania dotyczące rozmiarów tego zjawiska są wysoce rozbieżne. Na podstawie informacji pochodzących z badania uczestnictwa w turystyce wydatki te oszacowano na 602692 tys. USD (1461167 tys. zł) dla wyjazdów co najmniej 2 dniowych, 156011 tys. USD (378232,8 tys. zł) dla wyjazdów beznoclegowych i 415 000 tys. USD z bilansu płatniczego (głównie na podróże służbowe). Łącznie daje to ok. 1,16 mld USD w porównaniu z 5-6 mld podawanymi przez Instytut.

Z drugiej strony liczba wyjazdów turystycznych i beznoclegowych oszacowana na podstawie badania modułowego wynosi nieco ponad 2 mln, podczas gdy zarejestrowana liczba przekroczeń granicy ponad - 34 mln. Różnice wynikają prawdopodobnie ze znacznie częstszych wyjazdów mieszkańców regionów przygranicznych, którzy nie byli odpowiednio reprezentowani w próbie.

Podkreślić tutaj należy (choć nie wchodzi to w zakres rachunku), że oszacowana na podstawie badania uczestnictwa w turystyce kwota wydatków za granicą z tytułu podróży zryczałtowanych (ok. 81 mln USD) przewyższa dość istotnie dane z bilansu rozrachunkowego - 51 mln USD. Jest to związane prawdopodobnie ze znaczną skalą obrotu bezpośredniego (bez pośrednictwa systemu bankowego) dokonywanego przez polskie biura podróży z zagranicznymi kontrahentami. Istnienie (i zmniejszanie się tego zjawiska w miarę normalizacji życia gospodarczego) sugerują dane z bilansu dla 1996 r., gdzie pozycja wydatki z tytułu „podróży prywatnych” wzrosła o ponad 100% w stosunku do roku poprzedniego, co nie znajduje uzasadnienia we wzroście liczby wyjazdów. Można więc zakładać, że tak duży wzrost wydatków z tego tytułu w 1996 r. związany był z coraz szerszym wykorzystywaniem przez biura podróży systemu bankowego.

ROZDZIAŁ III. WYNIKI RACHUNKU

Niniejszy rozdział zawiera podstawowe wyniki eksperymentalnego rachunku satelitarnego turystyki dla Polski. Uzyskane rezultaty należy jednak traktować z ostrożnością, ponieważ opracowanie miało charakter eksperymentalny, a przeprowadzona w trakcie przygotowywania rachunku wszechstronna weryfikacja danych statystycznych dotyczących turystyki ujawniła duże braki i nieścisłości. Problemy z tym związane omówiono w poprzednim rozdziale, natomiast związane z nimi postulaty pod adresem statystyki przedstawiono w rozdziale IV.

3.1. Popyt turystyczny (tablica 3 w załączniku)

Najpełniejsze dane dotyczące popytu turystycznego w Polsce zawiera tablica 3, która została opracowana w dwóch wersjach - brutto i netto. W wersji „brutto” wydatki na podróże zryczałtowane zostały przedstawione w wysokości faktycznie zapłaconej przez ich uczestników, natomiast w wersji „netto” poszczególne składniki tych podróży zostały rozdysponowane między poszczególne typy usług. W ten sposób, jeśli chodzi o spożycie podstawowych usług turystycznych, wersja netto daje jego pełniejszy obraz, ponieważ pokazuje całkowity popyt na poszczególne typy usług.

Oszacowany dla potrzeb rachunku satelitarnego popyt wszystkich grup uczestników ruchu turystycznego, zrealizowany w ramach polskiej gospodarki, wyniósł w 1995 r. łącznie 14 328 mln zł. Jego segment stanowiący turystyczne spożycie gospodarstw domowych stanowił 2,2% ogólnego spożycia w tym sektorze finansowanego z dochodów osobistych⁷.

Jeśli chodzi o udział poszczególnych segmentów popytu turystycznego, to największą jego część reprezentowali zagraniczni odwiedzający - 37,2%. Popyt z ich strony rozkładał

---

⁷ Spożycie w sektorze gospodarstw domowych według Rocznika Statystycznego 1996.

się niemal po połowie między odwiedzających beznoclegowych - 18,5% i turystów - 18,7%. Niewiele mniejszy udział w popycie miały podróże służbowe rezydentów - 34,7%, natomiast na spożycie gospodarstw domowych przypadało 28,1%.

W zakresie struktury spożycia poszczególnych typów usług turystycznych (wersja netto) stwierdzono, że największy udział miały w nim usługi transportowe czyli przewozy (24,5%), następnie usługi związane z zakwaterowaniem - 16,1% i wydatki w placówkach żywienia zbiorowego - 13%. Wydatki kulturalno-rekreacyjne nie miały dużego znaczenia, gdyż stanowiły zaledwie ok. 1,5%.

Wyniki rachunku satelitarnego pozwalają także na określenie znaczenia poszczególnych grup nabywców dla świadczących określonego typu usługi. Przedstawiało się ono następująco:

- W przypadku zakwaterowania gros wpływów pochodziło od krajowych użytkowników - 72,4% (od turystów zagranicznych odpowiednio 27,6%)⁸, przy czym największy popyt związany był z podróżami służbowymi, stanowiącymi element kosztów przedsiębiorstw i instytucji. Udział spożycia gospodarstw domowych był najniższy i wynosił 20,3%.
- W zakresie usług gastronomicznych najważniejszą grupę nabywców stanowiły gospodarstwa domowe - 50%, następnie turyści zagraniczni - 21,7%, a uczestnicy podróży służbowych 19,7%. Zdecydowanie najmniejszy był udział odwiedzających beznoclegowych, mimo bardzo dużej liczebności tej grupy - 8%.
- W odniesieniu do przewozów zdecydowanie dominowały wydatki uczestników podróży służbowych - 59,2%, następnie turystów zagranicznych - 23,2%, gospodarstw domowych - 14,2% i wreszcie zagraniczni odwiedzający beznoclegowi - 4%.

---

⁸ Oszacowania te znajdują pewne potwierdzenie w danych ze sprawozdawczości rzeczowej, według których turyści zagraniczni zakupili z 46,2% wynajętych pokoi w hotelach, motelach i pensjonatach i zaledwie 7,3% noclegów udzielonych w pozostałych obiektach, na podstawie: *Turystyka w 1996*. Informacje i Opracowania Statystyczne. GUS. Warszawa 1997.

Oszacowana na podstawie dostępnych informacji struktura popytu poszczególnych grup nabywców uwzględnionych w rachunku satelitarnym jest dość istotnie zróżnicowana, co wskazuje na odmienne zachowania rynkowe wydzielonych w rachunku segmentów popytu. W przypadku turystów zagranicznych (wersja brutto) największy udział w ich wydatkach turystycznych miały przewozy - 28,8%, podczas gdy w sektorze gospodarstw domowych stanowiły tylko 10,6%. Kolejnym znaczącym wydatkiem dla turystów zagranicznych było zakwaterowanie, które w wydatkach gospodarstw domowych stanowiło tylko 3,6% ogólnej kwoty wydatków na podróże turystyczne. Ten zaskakująco niski udział tłumaczy fakt bardzo częstego wykorzystywania zakwaterowania w mieszkaniach krewnych i znajomych. Udział wydatków na usługi żywieniowe w obu przypadkach był zbliżony - odpowiednio 13,4% dla turystów zagranicznych i 14,5% dla gospodarstw domowych. Na uwagę zasługuje szerokie wykorzystywanie przez gospodarstwa domowe podróży zryczałtowanych, na które przeznaczono około 20,1% ogółu wydatków turystycznych. W przypadku turystów zagranicznych odwiedzających Polskę udział wydatków na tego typu podróże wynosił tylko 8,2%.

Przy analizie danych zamieszczonych w tabeli 3 zwraca uwagę bardzo duży udział wydatków na zakupy żywności i napojów oraz paliwa ze strony zagranicznych odwiedzających beznoclegowych. Stanowiły one łącznie 89,3% uwzględnionych w rachunku satelitarnym wydatków tej grupy uczestników ruchu turystycznego.

Reasumując można stwierdzić, że obecnie sektor gospodarstw domowych reprezentuje stosunkowo niewielką część popytu na usługi turystyczne, zwłaszcza w zakresie usług noclegowych, które w znaczącym stopniu działają w oparciu o popyt generowany przez przedsiębiorstwa i instytucje. Natomiast w zakresie turystyki zagranicznej zwraca uwagę niewątpliwie zbyt małe korzystanie z usług turystycznych przez odwiedzających beznoclegowych, którzy przyjeżdżają do Polski głównie w celu dokonywania zakupów. Zjawisko to jest bardzo wyraźnie zaznaczone, pomimo że w rachunku wydatki na zakupy tej grupy odwiedzających zostały oszacowane bardzo ostrożnie (w całości pominięto zakupy towarów nieżywnościowych).

3.2. Wyniki turystycznych rodzajów działalności

W tablicy 2 przedstawione są dane z zakresu rachunku produkcji i tworzenia dochodów w turystycznych rodzajach działalności. Produkcja globalna tych działów (39.377.155,2 tys.zł) stanowiła w 1995 roku 6,7% produkcji globalnej całej gospodarki (586.258,9 mln zł) w cenach bazowych. Udział poszczególnych działów wahał się, przyjmując największy wskaźnik (3,14%) dla transportu lądowego, a znacznie niższy dla transportu powietrznego (0,18%) czy działalności agencji turystycznych (0,3%). Udział hoteli i restauracji w produkcji globalnej całej gospodarki wyniósł 0,66%, z czego 1/3 przypadła na hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania (1.347.759,2 tys.zł), a pozostała kwota (2.509.067,3 tys.zł) na restauracje i inne punkty gastronomiczne.

W ramach wspomnianego transportu lądowego (dział 60) w 1995 roku na transport kolejowy (60.1) przypadło prawie 34% produkcji globalnej tego działu (6.206.660,1 tys.zł), a tym samym 15,8% produkcji globalnej wszystkich działów turystycznych. Dużo niższe wskaźniki charakteryzują w tym samym roku dział 61, czyli transport wodny (5,24%) i dział 62, czyli transport lotniczy (2,62%). Nieznacznie wyższy (19,7%) jest natomiast udział działalności wspierającej i pomocniczej dla transportu (7.742.467,2 tys.zł), w ramach której prawie 23% należy przypisać działalności agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek (1.762.508,1 tys.zł).

Produkcja działu 92 (Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem) wyniosła w 1995 roku 6.121.046,7 tys.zł, co stanowi 15,6% produkcji wszystkich rodzajów charakterystycznej działalności turystycznej, a zarazem nieco ponad 1% produkcji globalnej całej gospodarki.

Jeżeli chodzi o udział wartości dodanej brutto turystycznych rodzajów działalności (15.749.837 tys.zł) w wartości dodanej całej gospodarki (288.701,3 mln zł) to wyniósł on w 1995 roku około 5,4 %. Z tego oczywiście największa część (52%) przypada na transport lądowy (8.204.703,9 tys.zł), około 18% na działalność związaną z rekreacją, kulturą i sportem (2.855.053,2) a ponad 17% na działalność wspierającą i pomocniczą

dla transportu (2.799.371,8 tys.zł), w ramach której 14% przypada na działalność agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek oraz pozostałą działalność turystyczną, gdzie indziej nie sklasyfikowaną (416.515,2 tys.zł).

Dział 50 (Hotele i restauracje) wytworzył w 1995 roku 8,4% wartości dodanej wszystkich rodzajów działalności charakterystycznej dla turystyki (1.344.754,8 tys.zł) z czego 44% przypadło na hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania, a nieco więcej (ok. 56%) na restauracje. W ramach transportu lądowego około 37% przypadło na transport kolejowy, który wytworzył zarazem 17% całej wartości dodanej brutto turystycznych rodzajów działalności i prawie 1% całej gospodarki. Transport wodny wytworzył natomiast tylko 2%, a transport lotniczy 1,5% wartości dodanej turystycznych rodzajów działalności.

Interesującym wskaźnikiem są też koszty pracy -129.235,6 mln zł w skali całej gospodarki, z których 6,8% przypadło w roku 1995 na turystyczne rodzaje działalności (8.950.605tys.zł). W tym największą rolę (22%) odgrywa dział 63 (Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem). Prawie 11% natomiast przypada na działalność wspierającą i pomocniczą dla transportu; działalność agencji turystycznych, w której sama działalność agencji turystycznych, pilotów itd. stanowi 24%.

Udział transportu w kosztach pracy w 1995 roku był znacznie niższy: największa część kosztów pracy (4.896.015 tys. zł) przypada na transport lądowy (5,49%), znacznie mniej (247.181 tys. zł) na transport wodny (2,7%) i lotniczy (118.666,7 tys. zł, co stanowi 1,3% kosztów pracy w turystycznych rodzajach działalności). W ramach transportu lądowego występuje transport kolejowy, którego udział w kosztach pracy wszystkich turystycznych rodzajów działalności wyniósł w 1995 roku 3,5%.

Jeżeli chodzi o udział kosztów pracy poszczególnych działów w całości kosztów pracy w gospodarce w 1995 roku, to tylko w przypadku działu 92 (Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem) przekroczył on 1% (1,53%).

W porównaniu z rokiem 1995 dane dla roku 1996 uległy niewielkiej zmianie. Udział

turystycznych rodzajów działalności (45.129.777,0 tys.zł) w produkcji globalnej całej gospodarki (732.649,2 mln zł) wyniósł nieco ponad 6%. W ramach turystycznych rodzajów działalności główną rolę (47,8 %) odgrywał transport lądowy (21.577.035,9 tys. zł), co oznacza niewielki wzrost w stosunku do roku 1995 (46%). Wchodzący w skład transportu lądowego transport kolejowy (7.518.984,1 tys. zł) wytworzył 34,8 % produkcji globalnej transportu lądowego a tym samym 16,6% produkcji globalnej wszystkich turystycznych rodzajów działalności. Obie liczby wskazują na pewien wzrost w stosunku do 1995 roku (odpowiednio z 34 % i 15,8%). Pozytywne zmiany odnotowały też pozostałe rodzaje transportu - udział transportu wodnego (2.040.266,8 tys. zł) wzrósł do 4,5% (z 5,2% w 1995 roku), a transportu powietrznego (1.316.103,7 tys. zł) do prawie 3% (z 2,6%).

Udział hoteli i restauracji zwiększył się o około 1% (z 9,8% w roku 1995 do 10,8% w 1996 roku) osiągając w roku 1996 kwotę 5.104.505,6 tys. zł, natomiast w ramach działalności wspierającej dla transportu i działalności agencji turystycznych nastąpił nieznaczny spadek udziału w produkcji wszystkich działów turystycznych: z 19,7% w 1995 roku do 18% (co odpowiada kwocie 8.139.778,2 tys. zł). Prawie bez zmian pozostał udział działu 92 (Rekreacja, kultura i sport) - 15,5% (czyli 6.952.086,8 tys. zł).

Wartość dodana brutto turystycznych rodzajów działalności wyniosła w 1996 roku 14.249.413 tys.zł, co stanowi 4,5% wartości dodanej wytworzonej przez całą gospodarkę. Z tego najwięcej (62,7%) przypadło na transport lądowy (8.943.489,6 tys. zł), a tylko po 2% na transport wodny (302.442,0 tys. zł) i lotniczy (276.152,8 tys. zł). Niewielki udział odnotowała tu działalność agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek oraz pozostała działalność związana z turystyką (3,3%), w której wartość dodana brutto wyniosła 469.128,8 tys.zł), wzrósł za to udział działalności związanej z rekreacją, kulturą i sportem (z 18% w 1995 roku do prawie 21% w roku 1996), gdzie wielkość wartości dodanej osiągnęła 2.970.858,1 tys.zł.

Należy zaznaczyć, że podanej wyżej wartości dodanej wytworzonej w turystycznych rodzajach działalności nie można utożsamiać z wartością dodaną wytworzoną przez

turystykę. Wynika to z faktu, że wytwarzają one nie tylko produkty nabywane przez turystów, np. transport kolejowy świadczy usługi także w zakresie innych (pozaturystycznych) przewozów pasażerskich. Niestety obowiązująca klasyfikacja działalności gospodarczej nie przewiduje tego typu dezagregacji. Nie jest to jednak jedyna przyczyna, z powodu której wartość dodana działów charakterystycznych dla turystyki nie jest precyzyjną miarą wkładu turystyki w PKB. Trzeba bowiem pamiętać, że produkcja tych działów, nawet charakterystyczna dla turystyki nabywana jest nie tylko przez odwiedzających. Z drugiej strony znaczna część produktów charakterystycznych dla turystyki może być wytwarzana w działach pozaturystycznych. Charakter i zakres tych zjawisk w Polsce ilustruje tablica 1 bilansująca podaż i popyt na produkty turystyczne oraz tablica I (robocza) zawierająca rachunek produktów charakterystycznych dla turystyki. Ze względu na dostępność danych ich opracowanie było możliwe tylko dla 1995 r. Zawarte w tych tablicach dane umożliwiły przeprowadzenie dokładniejszego oszacowania wkładu turystyki w tworzenie PKB, które zaprezentowane w dalszej części rozdziału.

Tablica 2 dostarcza także informacji na temat salda podatków pośrednich (z wyjątkiem VAT) i dotacji przypadających na turystyczne rodzaje działalności. W 1995 roku w większości turystycznych rodzajów działalności saldo to było ujemne (przewaga dotacji nad wpływami podatkowymi). I tak nadwyżka dotacji nad podatkami w turystycznych rodzajach działalności wyniosła w 1995 roku 1.351.000,5 tys. zł, podczas gdy w całej gospodarce przeważały wpływy podatkowe (39.814,6 tys. zł). W przypadku transportu największe dotacje w tym samym roku przypadły na dział 60 (transport lądowy) - co przyniosło ujemne saldo w wysokości 523.401,8 tys. zł (74 % całości dotacji na rzecz turystycznych rodzajów działalności). Wyróżnia się tu pasażerski transport rozkładowy lądowy (60.21) - 265.404,6 tys. zł (ok. 50 % dotacji przypadających na transport lądowy), choć prawie równie wysoka nadwyżka dotacji przypada na transport kolejowy (60.2) - 256.666,3 tys. zł (49 % całości dotacji w transporcie lądowym).

Nadwyżkę dotacji nad wpływami podatkowymi w przypadku transportu przewyższały w 1995 roku jedynie dotacje na działalność związaną z rekreacją, kulturą i sportem (dział 92), gdzie ujemne saldo wyniosło w 1995 roku 817.780,6 tys. zł (tj. 60,5 % całości dotacji

przypadających na turystyczne rodzaje działalności).

W 1995 roku ujemne saldo (choć nie tak głębokie) charakteryzuje także dział 50 (Hotele i restauracje) - 9.111,2 tys.zł (0,6 % dotacji dla turystycznych rodzajów działalności), z czego 81 % (7.433,1 tys.zł) przypada na hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania, a 19% (1.678,1 tys.zł) na restauracje i inne punkty gastronomiczne. Najniższe ujemne saldo (wśród uwzględnionych rodzajów działalności) przypadało w 1995 roku na dział (63) - Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu, gdzie nadwyżka dotacji wyniosła w 1995 roku 706,9 tys.zł (zaledwie 0,05 % dotacji przypadających na turystyczne rodzaje działalności). Z tego dotacje w wysokości 229,6 tys.zł przypisać należy działalności agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek oraz pozostałej działalności związanej z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowanej.

Opisana sytuacja uległa dość istotnej zmianie w roku 1996. Co prawda w charakterystycznych rodzajach działalności ogółem nastąpiło dość znaczne (o 28 %) pogłębienie ujemnego salda (przewaga dotacji) - osiągnęło ono 1.733.027 tys.zł, podczas gdy wpływy podatkowe w całej gospodarce wzrosły o 10.774 tys.zł (czyli o 27%), osiągając wielkość 50.588,6 tys.zł, jednak można zaobserwować pewne zmiany strukturalne w dotacjach na rzecz turystycznych rodzajów działalności.

Wśród turystycznych rodzajów działalności w 1996 roku najgłębsze ujemne saldo przypadło na działalność związaną z rekreacją, kulturą i sportem (nadwyżka dotacji wyniosła 960.213,0 tys.zł, co oznacza ich wzrost o 17 % w porównaniu z poprzednim rokiem). Na dział ten przypadło w 1996 roku 55,4 % całości dotacji dla turystycznych rodzajów działalności. W zakresie transportu lądowego nadwyżka dotacji osiągnęła 849.947,1 tys.zł i również była wyraźnie większa niż w 1995 r. (wzrost o 62 % najsilniejsze pogłębienie salda wśród wszystkich turystycznych rodzajów działalności). Największy udział w ramach transportu lądowego (ponad 67 %) miał w tym przypadku transport kolejowy, który wykazał ujemne saldo w wysokości 571.500 tys.zł. Natomiast nadwyżka dotacji w pozostałym pasażerskim transporcie rozkładowym lądowym osiągnęła 277.071 tys.zł (tj. 32,5 % dotacji na transport lądowy) i tylko nieznacznie

różniła się od odnotowanej w 1995 roku (wzrost o 4 %).

Radykalna zmiana nastąpiła natomiast w przypadku działu 50 (Hotele i restauracje), gdzie znak ujemnego salda z 1995 roku (9.111,2 tys. zł) zmienił się na dodatni w roku 1996, co oznacza nadwyżkę wpływów podatkowych w wysokości 76.188,6 tys. zł. W samym hotelarstwie kwota ta wyniosła 4.493,9 tys. zł (co stanowi prawie 6 % całości wpływów podatkowych z działu 60 (Hotele i restauracje), a w przypadku restauracji i innych punktów gastronomicznych - 40.422 tys. zł (53 % wpływów z działu 60).

Podobna zmiana, w kierunku nadwyżki wpływów podatkowych, nastąpiła w zakresie działalności agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek oraz pozostałej działalności związanej z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowanej - dodatnie saldo wyniosło tu 944,5 tys. zł.

Reasumując można stwierdzić, że turystyczne rodzaje działalności należą do tych dziedzin gospodarki, gdzie dotacje przewyższają wpływy z podatków pośrednich (bez VAT) i innych opłat. Zaobserwowana w 1996 roku tendencja pozwala jednak przypuszczać, że w przyszłości zjawisko to zostanie ograniczone, przynajmniej w odniesieniu do hoteli, gastronomii i agencji podróży. Również transport lądowy pozostały wykazuje oznaki uniezależniania się od dotacji.

3.3. Produkty turystyczne, ich podaż, zużycie i turystyczny PKB

Z danych zawartych w tabelicy I (roboczej) wynika, że zarówno **zakres specjalizacji** (tzn. udział podstawowego produktu w produkcji danego rodzaju działalności), jak i **zakres koncentracji produkcji** (tzn. udział danego działu w krajowej produkcji danego produktu) są zróżnicowane. Jeśli chodzi o pierwszy z tych wskaźników to kształtował się on dla poszczególnych rodzajów działalności następująco (nawiasach podano udział wszystkich charakterystycznych produktów turystycznych w ich produkcji globalnej):

Udział produktów charakterystycznych w produkcji turystycznych rodzajów działalności, 1995 r. (współczynnik specjalizacji)

hotele i restauracje - 74,02% (74,25%)

hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania - 86,51% (87,47%)

restauracje i inne punkty gastronomiczne - 47,19% (68,08%)

transport kolejowy - 31,83% (31,83%) (tylko dla międzymiastowego transportu pasażerskiego)

pozostały transport lądowy - 71,76% (72,31%) (tylko transport pasażerski - rozkładowy, nierozkładowy i usługi taksówek)⁹

transport lotniczy - 85,31% (85,39%)

agencje i inna działalność związana z turystyką - 81,43% (87,35%)

działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem - 91,97% (93,34%)

Z zestawienia tego wynika, że produkcja rodzajów działalności charakterystycznych dla turystyki nie ogranicza się do podstawowego przedmiotu ich produkcji. Najsilniej zdywersyfikowana jest produkcja restauracji i innych punktów gastronomicznych, dla których usługa podstawowa stanowiła mniej niż połowę ich produkcji globalnej. W pozostałych przypadkach dopasowanie było znacznie większe, przy czym zaskakująco duży jest udział usług podstawowych dla zakładów noclegowych, które z zasady prowadzą raczej zróżnicowaną działalność, między innymi w zakresie usług żywieniowych.

Interesująco przedstawia się także udział charakterystycznych produktów turystycznych w ich produkcji globalnej. W tym przypadku stopień dopasowania jest nawet większy, co wskazuje na tendencję do łączenia różnego rodzaju produkcji związanej z turystyką. Jednak z wyjątkiem restauracji i innych punktów gastronomicznych udział tych dodatkowych usług turystycznych w produkcji globalnej jest niewielki.

---

⁹ Transport wodny pominięto ze względu na brak danych na temat jego turystycznego wykorzystania, zarówno od strony podaży, jak i popytu.

Ważnym wnioskiem, który można sformułować na podstawie przedstawionych danych jest stwierdzenie, że zasadnicza część wartości dodanej wypracowywanej przez działy turystyczne (z wyjątkiem transportu kolejowego) osiągana jest dzięki wytwarzaniu produktów turystycznych. Żeby określić w bardziej miarodajny sposób turystyczną wartość dodaną trzeba jednak przyrzeć się także udziałowi tych działów w podaży krajowej poszczególnych produktów. Przedstawiał się on następująco:

Udział turystycznych rodzajów działalności w krajowej podaży produktów charakterystycznych, 1995 r. (współczynnik koncentracji produkcji)

hotele i restauracje - 78,56%

hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania - 52,93

restauracje i inne punkty gastronomiczne - 74,47%

transport kolejowy - 100% (tylko dla międzymiastowego transportu pasażerskiego)

pozostały transport lądowy - brak danych na temat rozmiarów podaży krajowej

transport lotniczy - 97,16%

agencje i inna działalność związana z turystyką - 75,2%

działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem - 98,44%

Z danych tych wynika, że znacząca część krajowej podaży niektórych charakterystycznych produktów turystycznych powstaje poza działami, dla których stanowiły one pierwszorzędą działalność. Dotyczy to zwłaszcza usług hoteli i innych miejsc krótkotrwałego zakwaterowania (aż ok. 47% ich podaży powstaje w innych działach) i w nieco mniejszym stopniu usług restauracji i punktów gastronomicznych oraz agencji i pozostałej działalności związanej z turystyką (ok. 25%). W przypadku produktów transportowych oraz związanych z rekreacją, kulturą i sportem działy charakterystyczne dostarczają blisko 100% podaży.

Tablica 1 ilustruje związek między podażą a popytem ze strony turystycznych nabywców (w cenach nabywcy). Generalnie wskazuje ona na wysoki udział tej grupy konsumentów w spożyciu charakterystycznych produktów turystycznych, z wyjątkiem działalności kulturalno-rekreacyjnej. W 1995 r. wynosił on odpowiednio:

Udział odwiedzających w spożyciu charakterystycznych produktów turystycznych, 1995 r.

dla usług hoteli i innych miejsc krótkotrwałego zakwaterowania - 100%

dla usług restauracji i punktów gastronomicznych - 88,07%

dla pasażerskich kolejowych przewozów międzymiastowych - 94,64%

dla przewozów lotniczych pasażerskich (wielkość ich podaży oszacowano łącznie dla transportu rozkładowego i nierozkładowego) - 92,22%

dla usług agencji turystycznych itd. - 53,14%

dla usług związanych z rekreacją, kulturą i sportem - 4,37%.

Trudno o jednoznaczną interpretację powyższych danych, ponieważ niektóre uzyskane wyniki wydają się kontrowersyjne. Dotyczy to zwłaszcza usług gastronomicznych i międzymiastowego pasażerskiego transportu kolejowego, dla których udział spożycia turystycznego wydaje się przeszacowany. Przyczyną tego stanu może być niedoszacowanie podaży w przypadku usług gastronomicznych, gdzie jest duży udział zakładów sezonowych, a także szarej strefy, natomiast w odniesieniu do transportu kolejowego bardzo wysokie wydatki, oszacowane dla podróży służbowych.

Z kolei zaskakujące jest niskie spożycie usług agencji turystycznych itd., dla których praktycznie trudno wskazać pozaturystycznych nabywców. Wy tłumaczeniem może być nieuwzględnienie po stronie popytu usług socjalnych świadczonych w formie bezpośrednich opłat dla producentów, a ponadto brak informacji na temat zużycia pośredniego w ramach tej działalności (niewątpliwie występuje np. w formie zakupu usług przewodników) oraz ewentualnie nieprawidłowe rejestrowanie działalności agencyjnej przez niektóre podmioty świadczące tego typu usługi. Trudno jednak stwierdzić, czy zjawisko takiej nieprawidłowej ewidencji usług agencyjnych i pośrednickich faktycznie występuje.

Bardzo niewielki udział spożycia turystycznego w wykorzystaniu usług rekreacyjno-kulturalnych wynika prawdopodobnie z faktu, że nie do końca udało się wyodrębnić tego typu wydatki w wydatkach turystycznych ogółem. Niemniej niewątpliwie

odwiedzający stanowią niewielką grupę użytkowników tego typu usług.

Pomimo przedstawionych zastrzeżeń dotyczących relacji między krajową podażą produktów turystycznych a ich spożyciem przez odwiedzających warto wykorzystać przytoczone dane do oszacowania rozmiarów wartości dodatkowej związanej z turystyką.

Można tego dokonać przyjmując założenie, że wartość dodana związana z wytwarzaniem poszczególnych produktów jest taka sama w działach turystycznych, jak i nieturystycznych. Na korzyść tego rozwiązania przemawia fakt stosunkowo dużej zgodności między produkcją globalną a turystyczną w rodzajach działalności charakterystycznych dla turystyki (niestety z wyjątkiem tak ważnego działu, jak restauracje i inne punkty gastronomiczne). Relacje między wartością dodaną a produkcją globalną tych działów przedstawiały się w 1995 r. następująco:

Udział wartości dodanej w produkcji globalnej działów turystycznych; ceny bazowe, 1995 r

- hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania - 45%
- restauracje i inne punkty gastronomiczne - 28%
- transport kolejowy - 44%¹⁰
- transport powietrzny - 22%
- działalność związana agencje itd. - 24%
- z rekreacją, kulturą i sportem - 47%¹¹.

Obliczenie turystycznej wartości dodanej polega na zastosowaniu powyższych współczynników do całości spożycia przez odwiedzających produktów charakterystycznych. Ponieważ w obliczeniach posłużono się wielkościami w cenach

---

¹⁰ Współczynnik obliczony łącznie dla transportu pasażerskiego i towarowego; brak możliwości ich rozdzielenia, ponieważ także w ramach Dyrekcji Generalnej PKP koszt pociągokilometra obliczany jest łącznie dla obu rodzajów transportu.

¹¹ Dla pozostałych rodzajów działalności turystycznej brak odpowiednich danych umożliwiających oszacowanie turystycznej wartości dodanej.

nabywcy, uzyskane wyniki obrazują wielkość turystycznego PKB, wypracowanego w związku z wytwarzaniem charakterystycznych produktów turystycznych. Rezultaty tych obliczeń zawiera poniższe zestawienie:

Turystyczna wartość dodana w 1995 r. ; ceny nabywcy, tys. zł

- hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania - 1065781
- restauracje i inne punkty gastronomiczne - 520684
- transport kolejowy - 690621
- transport powietrzny - 174100
- agencje itd. - 254969
- działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem - 101496

Razem: 2807651

Jeśli porównać obliczony w przedstawiony sposób turystyczny PKB z przedstawioną wcześniej wartością dodaną wytworzoną w działach turystycznych, to jest on wyraźnie niższy i to pomimo zastosowania cen nabywcy w odróżnieniu od cen bazowych, w których wyrażono wspomnianą wartość dodaną. Trzeba jednak pamiętać, że ze względu na brak danych turystyczny PKB nie zawiera wartości dodanej związanej z pasażerskim transportem lądowym pozostałym, który stanowi istotną część podaży i popytu turystycznego. Z drugiej strony obliczona na podstawie danych przedstawionych w tablicy 2 wartość dodana takich działów charakterystycznych dla turystyki, jak transport kolejowy, transport wodny, transport lądowy pozostały, obciążona jest bardzo dużym udziałem produkcji zupełnie nie związanej z turystyką. Stąd wydaje się, że uzyskana wielkość lepiej ilustruje rzeczywiste oddziaływanie turystyki na tworzenie PKB w Polsce, pomimo że jest zdecydowanie niedoszacowana ze względu na wspomniane trudności, a także z racji ograniczenia analizy do produktów wyodrębnionych jako charakterystyczne w przyjętej metodologii OECD¹².

---

¹² Pomimo tych ograniczeń oszacowana wartość dodatkowa wypracowana dzięki turystyce odpowiada w przybliżeniu prognozie Arthura D. Little'a, który zakładał w wariacie podstawowym jej wielkość dla 1995 r. na poziomie ok. 950 mln USD.

Największy udział w wytworzeniu tak obliczonej turystycznej wartości dodanej miały odpowiednio: hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania - prawie 38%, transport kolejowy - 24,6% oraz restauracje i inne punkty gastronomiczne - 18,5%. Na czwartym miejscu znalazły się agencje turystyczne, których udział kształtował się na poziomie 9,1%.

3.4. Pracujący

Całkowita liczba pracujących według stanu na 31 grudnia 1995 r. (obejmująca pełno i niepełno zatrudnionych) w turystycznych rodzajach działalności stanowiła 8,7% całości zatrudnienia w gospodarce w 1995 roku. Zgodnie z uzyskanymi wynikami, z ogólnej liczby 974.312 osób, pracujących w turystycznych rodzajach działalności w Polsce, ponad 32% (tj. 321.204 osób) przypada na dział 60 - Transport lądowy; transport rurociagami. Należy jednak uwzględnić fakt, że tylko część tej liczby dotyczy obsługi transportu pasażerskiego, który z kolei nie jest jednoznaczny z obsługą ruchu turystycznego. Np. liczba 8.587 osób zatrudnionych w 1995 roku w transporcie kolejowym (tj. 2,6 % zatrudnionych w transporcie lądowym) powinna być pomniejszona o liczbę osób pracujących przy obsłudze transportu towarowego. Ze względu na brak danych o takim stopniu dezagregacji można posłużyć się metodą pośrednią. Dysponując informacją na temat wielkości produkcji globalnej (w cenach bazowych) w transporcie kolejowym, która w 1995 roku wyniosła 5.835.947,7 zł, oraz wyników przypadających na same przewozy pasażerskie - 1.975.421,5 zł, można przyjąć, że waga tych ostatnich w produkcji globalnej wynosi 33,85%. Jeżeli podobną strukturę udziałową przyjmiemy dla zatrudnienia, to okaże się, że z podanej kwoty 8.587 osób, pracujących w transporcie kolejowym, jedynie 2.907 pracuje w obsłudze transportu pasażerskiego.

Podobnym błędem obarczone są dane na temat transportu wodnego, którego waga (11.846,0 osób) w całości zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności nie jest jednak wielka (1,2%). Natomiast dane na temat liczby pracujących przy obsłudze transportu lotniczego (4.373 osoby), którzy stanowią 0,44% całości zatrudnienia w

turystyce, można prawie w całości potraktować, jako zatrudnienie przy obsłudze ruchu turystycznego.

Poza transportem duży udział (ponad 1/3) zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności przypada na dział 63 - Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu: działalność agencji turystycznych. Liczba ta wynosi 309.895 osób, z czego jednakże tylko 5,5% przypada na działalność agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek oraz pozostałą działalność związaną z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowaną (17.099 osób). Liczba ta stanowi już tylko 1,8% całości zatrudnionych w turystycznych rodzajach działalności.

Dział 50 (Hotele i restauracje) daje zatrudnienie 185.906 osobom, co stanowi niewiele ponad 19% globalnego zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności. Na same hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania przypada z tego 28% (52.154 osoby), a na restauracje i inne punkty gastronomiczne pozostałe 72% (133.752 osoby). I tu jednak (podobnie jak w przypadku transportu) nasuwa się uwaga, że zatrudnienie w punktach gastronomicznych, nie może być w całości rozumiane, jako obsługa ruchu turystycznego, pomimo że dział 55 zaliczany jest do turystycznych rodzajów działalności gospodarczej.

Ostatni dział zaliczany do turystyki, to działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (dział 92), w którym znajduje zatrudnienie 14,5% (141.088 osób) pracujących w turystycznych rodzajach działalności.

W 1996 roku udział zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności (985.293 osoby) w całości zatrudnienia (11.331.411 osób) w porównaniu z danymi dla roku 1995, praktycznie nie uległ zmianie (8,69%), mimo że nieznacznie wzrosła zarówno liczba pracujących w gospodarce (z 11.167.215 osób w 1995 roku do 11.331.411 osób w 1996 roku - wzrost o 1,4 %), jak i w turystycznych rodzajach działalności (z 974.312 do 985.293 - wzrost o 1,1 %).

W dalszym ciągu, wśród działów stanowiących przedmiot badań rachunku satelitarnego turystyki, na czoło wysuwa się dział 60 (325.098 osób - prawie 33 % całości zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności), choć jego udział w całości zatrudnienia w tej grupie nie uległ zmianie (mimo nieznacznego wzrostu liczby pracujących o około 4000 osób). Drugi w kolejności pod względem liczby pracujących (307.002 osoby, czyli 31 % pracujących w turystycznych rodzajach działalności) pozostaje dział 63 (w tym działalność agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek; pozostała działalność, gdzie indziej nie sklasyfikowana), jednakże w stosunku do roku 1995 nastąpił tu spadek zatrudnienia o prawie 3 tys. osób, co nie zmieniło jednak w znaczący sposób jego udziału w całości zatrudnienia.

W dziale hoteli i restauracji (50) liczba pracujących wzrosła w 1996 roku o ponad 2 tys. osób (udział hoteli i restauracji w całości zatrudnienia w turystycznych rodzajach działalności wyniósł w 1996 roku 19 %). Ważne jest przy tym, że wzrost ten był możliwy dzięki zwiększeniu liczby pracujących w hotelach i innych miejscach krótkotrwałego zakwaterowania (o prawie 5 tys. osób), podczas gdy jednocześnie nastąpił znaczny spadek zatrudnienia w restauracjach i innych punktach gastronomicznych (o ponad 3 tys. osób).

Największy przyrost liczby pracujących (o 9 tys. osób) odnotowano jednak w ramach działalności związanej z rekreacją, kulturą i sportem (150.029 osób w 1996 roku), co spowodowało zwiększenie udziału liczby pracujących w tym dziale w całości zatrudnionych w turystycznych rodzajach działalności do 15,2%.

Wykorzystanie danych zawartych w tablicy 2 odnośnie wielkości wartości dodanej brutto wytwarzanej w poszczególnych działach, umożliwia porównanie wielkości wartości dodanej przypadającej na jednego pracującego w każdym z tych działów. I tak w 1995 roku dla wszystkich turystycznych rodzajów działalności, wskaźnik ten wynosił 16,1 tys.zł/os., podczas gdy w całej gospodarce średnio na jednego pracującego przypadała wartość dodana w wysokości 25,8 tys.zł.

Wśród turystycznych rodzajów działalności najwyższy wskaźnik charakteryzuje w roku 1995 transport kolejowy - 314,6 tys.zł/os., osiągając zarazem dla całego transportu lądowego wielkość 25,5 tys.zł/os. Zbliżona wielkość (26,6 tys.zł) charakteryzuje transport wodny, podczas gdy w przypadku transportu powietrznego wzrasta do 52,6 tys.zł.

W dziale 50 (Hotele i restauracje) wartość dodana brutto przypadająca na jednego pracującego w 1995 roku wynosi 7,2 tys.zł, jednakże w hotelarstwie jest znacznie wyższa (11,6 tys.zł) niż w przypadku restauracji i innych punktów gastronomicznych (5,3 tys.zł).

W tym samym roku wysoki wskaźnik (zbliżony do średniej charakteryzującej całą gospodarkę) występuje w przypadku działalności agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek oraz pozostałej działalności turystycznej, gdzie indziej nie sklasyfikowanej - osiąga on wielkość 24,3 tys.zł/os. W całym dziale 63 (Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych) jest dużo niższy - 9 tys.zł/os. W przypadku działalności związanej z rekreacją, kulturą i sportem osiąga on natomiast ponad 20 tys.zł/os.

W 1996 roku wielkości te uległy dość znacznemu wzrostowi zarówno w przypadku całej gospodarki (27,5 tys.zł/os.), jak i turystycznych rodzajów działalności (14,4 tys.zł/os.). W dalszym ciągu najwyższy wskaźnik notuje transport kolejowy (wzrost do 514,4 tys.zł), zbliżone do średniej krajowej są natomiast dane dla całego transportu lądowego (27,5 tys.zł) i transportu wodnego (28,3 tys.zł). W przypadku transportu lotniczego wartość dodana brutto przypadająca na jednego pracującego osiąga znacznie wyższy poziom - ponad 60 tys.zł.

W dziale hoteli i restauracji wskaźnik ten także uległ zwiększeniu w stosunku do roku 1995 (9,3 tys.zł), w szczególności w odniesieniu do hoteli (16,7 tys.zł w porównaniu z 11,6 tys.zł w 1995 roku), w mniejszym stopniu zaś w odniesieniu do restauracji - 6 tys.zł/os. Pozostała działalność związana z turystyką (w ramach działu 63) notuje w 1996 roku wskaźnik 28,2 tys.zł, podczas gdy działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem jest jedynym działem w którym wartość dodana brutto przypadająca na jednego

pracującego uległa zmniejszeniu w porównaniu z rokiem 1995 - z 20,2 tys.zł na 19,8 tys.zł/os.

Przedstawiona charakterystyka efektywności pracujących w poszczególnych rodzajach działalności turystycznej odpowiada prawidłowościom występującym w innych krajach. Z zasady hotelarstwo i gastronomia charakteryzują się niską produktywnością pracujących, podczas gdy transport, szczególnie lotniczy, cechuje ponad przeciętny wskaźnik. Warto jednak zauważyć, że w Polsce produktywność pracujących w dziale „hotele i gastronomia” jest jednak szczególnie mała. Zaskakujące są natomiast bardzo wysokie rozmiary wartości dodanej przypadającej na jednego zatrudnionego w transporcie kolejowym.

Ze względu na sezonowość zjawiska turystyki, a także rozpowszechnienie zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu, interesujące jest przeprowadzenie analizy w sposób umożliwiający wyeliminowanie fluktuacji w liczbie pracujących. Zgodnie z danymi z tablicy 5a, zawierającej dane o przeciętnej liczbie pracujących w charakterystycznych rodzajach działalności (w przeliczeniu na pełne zatrudnienie), w roku 1995 całkowita liczba pracujących w turystycznych rodzajach działalności (1.009.736 osób) stanowiła 9,04% pracujących w całej gospodarce (11.160.964 osoby). Wśród działów charakterystycznych na czoło wysuwa się transport lądowy; transport rurociagami (575.294 osoby) w którym znajduje zatrudnienie prawie 57% całości pracujących w turystycznych rodzajach działalności i ponad 5% pracujących w całej gospodarce w 1995 roku. Znacznie mniejsza liczba pracujących (193.457 osoby) przypada na dział 55 - Hotele i restauracje (nieco ponad 19% pracujących w turystyce) oraz na dział 92 (148.471 osób) - 14,7% turystycznych rodzajów działalności. Zaledwie 7,5% pracujących w turystyce (75.820osób) przypada na działalność wspierającą i pomocniczą dla transportu (w tym także działalność agencji turystycznych), nieco ponad 1% na dział 61 (transport wodny) - 12.158 osób i tylko 0,4% na dział 62 - transport powietrzny (4.536 osób).

Porównanie powyższych danych z danymi na temat liczby pracujących według stanu na 31 grudnia 1995 r. potwierdza przypuszczenia o znacznej jej sezonowej fluktuacji i

rozpowszechnieniu pracy w niepełnym wymiarze. Dotyczy to szczególnie transportu lądowego i rurociągami oraz działalności pomocniczej dla transportu, łącznie z działalnością agencji turystycznych. W konsekwencji zastosowanie przeciętnej liczby pracujących do obliczenia ich produktywności prowadzi do uzyskania nieco odmiennego obrazu niż poprzednio przedstawiony. Odnosi się to zwłaszcza do działu transport lądowy i transport rurociągami, gdzie tak obliczona produktywność jednego pracującego spada do 14,3 tys. zł w porównaniu do 25,5 tys. zł, obliczonych w oparciu o informacje o stanie pracujących.

W porównaniu z rokiem 1995 rok 1996 nie przyniósł prawie żadnych zmian. Zarówno udział procentowy turystycznych rodzajów działalności w całości gospodarki, jak i poszczególnych działów charakterystycznych w całkowitej liczbie pracujących w tych działach, nie uległ widocznej zmianie (wskaźniki dla roku 1995 pozostają bez zmian nawet w dziesiątych częściach procenta).

Podobnie w latach 1995 i 1996 nie odnotowano istotnych zmian jeżeli chodzi o udział zatrudnionych na podstawie stosunku pracy w poszczególnych działach turystycznych rodzajów działalności w stosunku do zatrudnionych na podstawie stosunku pracy w turystyce i w całej gospodarce. W jednym i w drugim roku wskaźnik udziału zatrudnienia w działalności turystycznej w stosunku do całej gospodarki wyniósł 8,5%, mimo iż bezwzględna liczba zatrudnionych na podstawie stosunku pracy wzrosła w przypadku turystycznych rodzajów działalności o 1.627 osób. W przedstawionych latach największą rolę, jeśli chodzi o liczbę zatrudnionych na podstawie stosunku pracy, odgrywał dział 60 (Transport lądowy) - 57,8% zatrudnionych w turystycznych rodzajach działalności w 1995 roku i 56,6% w 1996 roku. Znacznie niższy wynik odnotował dział 55 (Hotele i restauracje): 15,7% w 1995 roku oraz 16,5% w 1996 roku i dział 92 (Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem): 16% w obu opisywanych latach.

Udziały pozostałych turystycznych rodzajów działalności pozostają nieznaczące: na dział 61 (Transport wodny) przypada w obu latach zaledwie 1,5% zatrudnionych w turystyce, na dział 62 (Transport powietrzny) nieco ponad 0,5%, a na dział 63 (Działalność

wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych) 8,2% w 1995 roku i 8,2% w 1996 roku.

ROZDZIAŁ IV. KIERUNKI DOSKONALENIA METODOLOGII

Zastosowana w eksperymentalnym rachunku satelitarnym turystyki w Polsce metodologia zalecana przez OECD wymaga dalszego ciągłego doskonalenia i dostosowywania jej do warunków polskich. Prowadzone obecnie prace zespołu ekspertów OECD, których celem jest dalszy rozwój metodologii rachunku satelitarnego turystyki, wskazują na dążenie do oparcia go w przyszłości na tablicy przepływów międzygałęziowych, co pozwoli bardziej precyzyjnie obliczać efekty ekonomiczne turystyki. Wyrazem rozwoju metodologii rachunku OECD w tym kierunku jest propozycja metodologiczna zawierająca 10 podstawowych tablic, w której wprowadza się między innymi rachunek produktów¹³. Nie wprowadza się natomiast jednoznacznie ustalonej listy charakterystycznych rodzajów działalności i produktów charakterystycznych dla turystyki, a jedynie zaleca określone rozwiązania w tym zakresie. Takie stanowisko stwarza możliwości racjonalnego podejścia ze strony poszczególnych krajów do rozwiązywania tych problemów i uwzględniania w rachunku satelitarnym specyficznych warunków rozwoju turystyki w danym kraju, a równocześnie daje podstawy do porównywania wyników rachunków przeprowadzanych w różnych krajach.

Powyższe podejście naszym zdaniem należy też stosować w Polsce w dalszych pracach nad doskonaleniem metodologii rachunku satelitarnego turystyki i jego wdrażaniem. W tym miejscu warto podkreślić, że sposób uwzględniania rachunku produktów w eksperymentalnym rachunku turystyki w Polsce oznacza przyjęcie właśnie tego kierunku działań.

Określając kierunek prac nad doskonaleniem rachunku satelitarnego turystyki w Polsce należy podkreślić konieczność utrzymania w dalszych pracach podstawowych założeń i głównych elementów rachunku, przyjętych w jego wersji eksperymentalnej.

---

¹³ A Tourism Satellite Account for OECD Countries. DAFTE /TOU/ STAT 97(9), OECD.

Oznacza to, z jednej strony utrzymanie zgodności i spójności rachunku satelitarnego z podstawowym systemem rachunków narodowych, z drugiej pozostawienie bez zmian zakresu produkcji, tj. nieuwzględnianie na przykład usług turystycznych, produkowanych na własne potrzeby przez gospodarstwa domowe. Proponujemy również ograniczenie rachunku satelitarnego turystyki do rachunków bieżących, a zwłaszcza do rachunku produkcji i tworzenia dochodów.

Dalszy rozwój metodologii rachunku satelitarnego turystyki w części dotyczącej strony podażowej tego zjawiska powinien być przede wszystkim związany z dążeniem do konstrukcji głównych elementów rachunku z bardziej zdezagregowanych danych wyjściowych dotyczących rodzajów działalności i produktów niż miało to miejsce w wersji eksperymentalnej. Takie podejście oznacza utrzymanie zasady, że rachunek satelitarny turystyki powinien być ograniczony do towarów i usług nabywanych lub użytkowanych bezpośrednio przez odwiedzających, z pominięciem efektów pośrednich, związanych na przykład z popytem inwestycyjnym. Równocześnie warto rozszerzyć listę ujętych w rachunku produktów poza produkty charakterystyczne uwzględnione w wersji eksperymentalnej, tak aby odzwierciedlała ona w sposób jak najbardziej kompletny całość popytu odwiedzających. W ten sposób możliwe będzie uzyskanie pełniejszego obrazu efektów ekonomicznych działalności turystycznej. Oznaczać to będzie włączenie do rachunku dodatkowych rodzajów działalności, dla których produkty takie stanowią pierwszorzędny przedmiot działalności. Najważniejsze z nich to na przykład: handel detaliczny, pośrednictwo finansowe, pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów (dotyczy to przede wszystkim organizowania pokazów i wystaw) oraz nie wyodrębnione bezpośrednio w EKD lecznictwo sanatoryjne. W ten sposób możliwe się stanie włączenie do turystycznego PKB praktycznie wszystkich ważniejszych rodzajów działalności, których efekty produkcyjne wchodziły w skład popytu turystycznego.

Drugi podstawowy kierunek działań zmierzających do zwiększenia dokładności szacunków turystycznego PKB zakłada uzyskanie pełniejszych informacji na temat nakładów związanych z wytwarzaniem poszczególnych produktów składających się na popyt turystyczny. W rachunku produktów konieczne jest zdezagregowanie

produkcji poszczególnych działów przynajmniej do poziomu klasy produktu oraz przedstawienie w analogicznym ujęciu ich zużycia pośredniego. Umożliwi to powiązanie niektórych typów produktów z określonym typem zużycia pośredniego (np. produkcję usług gastronomicznych ze zużyciem żywności), a w konsekwencji dokładniejsze oszacowanie wartości dodanej wypracowanej w związku z wytwarzaniem danego produktu. Ponieważ uzyskanie takich informacji w odniesieniu do wszystkich typów produktów wchodzących w skład spożycia turystycznego może się okazać trudne, w pierwszej kolejności należy doprowadzić do uzyskania potrzebnych informacji w odniesieniu do rodzajów działalności zidentyfikowanych jako charakterystyczne dla turystyki w eksperymentalnej wersji rachunku.

Przyszła wersja rachunku satelitarnego turystyki powinna ponadto zawierać pogłębioną charakterystykę spożycia turystycznego. Rachunek powinien uwzględniać popyt turystyczny rezydentów danego kraju - zarówno w zakresie turystyki krajowej, jak i zagranicznej wyjazdowej oraz popyt nierezydentów, związany z turystyką przyjazdową do Polski. W stosunku do wersji eksperymentalnej oznacza to pełne włączenie do rachunku turystyki zagranicznej rezydentów Polski, co umożliwi wyczerpującą analizę tego zjawiska. W popycie turystycznym występującym w rachunku powinien być wyróżniony popyt następujących kategorii odwiedzających: nierezydentów (w podziale na turystów i odwiedzających beznoclegowych), podróże prywatne rezydentów (odpowiada to spożyciu gospodarstw domowych) oraz podróże służbowe rezydentów w podziale na pracowników przedsiębiorstw i instytucji finansowych oraz sektora rządowego i samorządowego. Należy rozważyć włączenie jako kolejnej kategorii sektora instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych. Chodzi o finansowaną bezpośrednio przez ten sektor konsumpcję turystyczną gospodarstw domowych. Wydaje się, że w Polsce jest to na tyle liczący się segment popytu, zwłaszcza w przypadku turystyki młodzieży, że warto go uwzględnić, tym bardziej że wydatki ponoszone bezpośrednio przez ten sektor nie znajdują odzwierciedlenia w badaniach strony popytowej.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu wpływu turystyki na gospodarkę wskazana jest również dokładniejsza analiza wpływów podatkowych i dotacji z nią związanych. Obok

VAT, który stanowi osobną kategorię, składają się na nie pozostałe podatki pośrednie i dotacje przedmiotowe oraz podatki bezpośrednie i dotacje podmiotowe. Zastosowanie do obydwu tych rodzajów podatków i dotacji współczynnika spożycia turystycznego pozwoli na ocenę wpływów i wydatków budżetu w związku z turystyką.

W toku dalszych prac nad rachunkiem należy rozważyć możliwość uwzględnienia w nim tworzenia majątku trwałego, przy zasadniczym założeniu, że kryterium przypisania określonego majątku trwałego turystyce powinien być jego ścisły związek z wytwarzaniem usług turystycznych, bowiem bezpośrednie, mechaniczne stosowanie współczynnika spożycia turystycznego w odniesieniu do majątku trwałego wydaje się zbyt dużym uproszczeniem, zwłaszcza na poziomie działu. Z kolei może się okazać, że uzyskanie informacji o większym stopniu dezagregacji jest praktycznie niemożliwe ze względu na wielofunkcyjne przeznaczenie części nakładów lub trudności z określeniem turystycznego przeznaczenia części inwestycji. Przykładem pierwszego zjawiska są przedsiębiorstwa wytwarzające kilka rodzajów produktów, a drugiego choćby tory kolejowe. Stąd warto się zastanowić nad możliwością dokładniejszego zbadania i przydatności informacyjnej tej części rachunku przed podjęciem decyzji o jej realizacji.

Ważnym aspektem rachunku satelitarnego turystyki jest możliwość zbadania zatrudnienia generowanego bezpośrednio przez spożycie turystyczne. Jest to tym ważniejsze, że turystyka powszechnie uchodzi za potencjalny sposób redukcji bezrobocia, ponieważ jako działalność usługowa charakteryzuje się dużą pracochłonnością. Z drugiej strony pogładowi temu towarzyszą opinie, że oferuje ona głównie nisko płatne rodzaje zatrudnienia, nie wymagające szczególnych kwalifikacji, często w niepełnym wymiarze. W pewnych sytuacjach może to być pożądane, jako sposób na poprawę sytuacji grup szczególnie zagrożonych trwałym bezrobociem, np. osób niewykwalifikowanych, młodzieży itp., ale z kolei przyjmuje się, że ten typ miejsc pracy generalnie nie przyczynia się do poprawy ogólnej sytuacji gospodarczej danego państwa. Z tego powodu w ramach rachunku satelitarnego turystyki warto podjąć próbę weryfikacji tych poglądów. Wymaga to rozszerzenia w porównaniu z wersją eksperymentalną zakresu analizy zatrudnienia turystycznego. Postuluje się zatem

wprowadzenie podziału pracujących według płci, wyróżnienie osób podejmujących po raz pierwszy pracę oraz podział pracujących na pełno- i niepełnozatrudnionych, pracowników sezonowych i osoby pracujące na własny rachunek. Dane tego typu zbierane są przez polski system statystyki publicznej, problemem jest jedynie zapewnienie możliwości ich dezagregacji na poziomach klasyfikacji stosowanych w rachunku satelitarnym turystyki.

Umożliwienie analizy zjawiska turystyki w przekroju czasowym wymaga w zasadzie sporządzania rachunku w cenach stałych. Wydaje się jednak, że obecnie jest to postulat praktycznie niemożliwy do spełnienia i dlatego proponuje się poprzestanie na przygotowaniu go w cenach bieżących.

Jeśli chodzi o doskonalenie systemu informacji statystycznej o turystyce, to podstawowe postulaty w tej dziedzinie są wypadkową braków stwierdzonych przy opracowywaniu wersji eksperymentalnej, jak i postulowanych kierunków rozwoju metodologii rachunku satelitarnego turystyki. W obu przypadkach niewątpliwie kluczowe znaczenie mają badania dotyczące strony popytowej, ponieważ ich rzetelność i szczegółowość warunkuje możliwość sporządzenia samego rachunku. Z tego punktu widzenia szczególnie ważne wydaje się podjęcie próby określenia całości krajowego popytu turystycznego. W stosunku do zakresu informacji, którym dysponowano przy sporządzaniu rachunku eksperymentalnego oznacza to włączenie do badania krajowych odwiedzających beznoclegowych oraz określenia wydatków krajowych związanych z samodzielnie organizowanymi wyjazdami zagranicznymi.

W zakresie treści badań strony popytowej szczególnie ważne jest, aby umożliwiały one jednoznaczną identyfikację takich wydatków, jak: usługi gastronomiczne, alkohol i wyroby tytoniowe, wydatki na usługi kulturalne i rekreacyjne, wydatki na poszczególne rodzaje transportu, zarówno w zakresie dojazdu do miejsc pobytu, jak i wykorzystywanego na miejscu transportu lokalnego. Kontrowersyjnym zagadnieniem jest włączanie do popytu turystycznego dóbr trwałego użytku. Wydaje się, że w badaniach strony popytowej turystyki warto uwzględnić tę pozycję, zostawiając respondentom decyzję, czy dany produkt został nabyty z myślą o podróży

turystycznej.

Powyższe uwagi dotyczą przede wszystkim podróży prywatnych, stanowiących spożycie gospodarstw domowych. Tymczasem w trakcie opracowywania eksperymentalnego rachunku okazało się, że niewystarczające są także informacje dotyczące podróży służbowych. Wskazane byłoby zatem przeprowadzenie badania pozwalającego dokładniej określić wielkość wydatków z nimi związanych oraz ich strukturę. Chodzi przede wszystkim o określenie wydatków według rodzajów transportu, zakres spożycia usług gastronomicznych oraz ustalenie wielkości wydatków związanych z uczestnictwem w targach, konferencjach i szkoleniach. Osobnym, ale ważnym zagadnieniem jest określenie zakresu wykorzystywania usług agencji podróży przy organizacji tego typu wyjazdów.

W związku z przedstawionymi uwagami proponuje się następujące rozwiązania.

- Usunięcie z komentarzy do formularzy finansowych podawania prowadzenia zakładowych ośrodków wczasowych jako przykładu działalności pomocniczej (np. komentarze do formularzy SP-1 i SP-2 za 1995 r.), co może powodować pomijanie w sprawozdawczości części produkcji tych usług.
- Udoskonaleniu statystyki podaży usług hotelarskich powinno służyć wprowadzenie obowiązku rejestracji tego typu obiektów w urzędach wojewódzkich i gminnych od 1.07.1998 r. Dzięki temu powinien się zwiększyć w istotny sposób zakres podmiotowy jednostek objętych sprawozdawczością na formularzu KT-1, która później mogłaby być ewentualnie wykorzystana do weryfikacji sprawozdawczości finansowej.
- Obecnie w rachunku produktów brak danych na temat produkcji usług pasażerskiego transportu wodnego, co stoi w sprzeczności na przykład z danymi bilansu rozrachunkowego, gdzie wykazano eksport i import takich usług. Konieczne jest zatem uzupełnienie tej luki.

- W zakresie badań strony podaŹowej celowe byłoby zapewnienie reprezentatywności prób na poziomach klasyfikacji EKD potrzebnych do sporządzenia rachunku satelitarnego turystyki.
- W zakresie statystyki dotyczącej liczby pracujących w przypadku dominujących w dziale 55 i 63 jednostek małych, w których prowadzone obecnie badanie reprezentacyjne odbywa się we wrześniu należy rozwaŹyć zmianę tego terminu; obecny termin sprawia, Źe sezon turystyczny pozostaje poza okresem badań, co skutecznie uniemoŹliwia ocenę liczby zatrudnionych w turystyce w tym okresie, oraz określenie wielkości wahań w ciągu roku.
- Wskazana byłaby aktualizacja przyporządkowania określonych jednostek do działów EKD w ramach REGONU; sã podstawy do przypuszczeń Źe wiele jednostek świadczących przede wszystkim usługi w zakresie organizacji i pośrednictwa w sprzedaŹy imprez turystycznych jest niewłaściwie zaszeregowane.
- W przyszłości naleŹałoby rozwaŹyć przeprowadzenie przez departament rachunków narodowych (lub we współpracy z tym departamentem) badania dotyczącego podróŹy służbowych w celu uzyskania odpowiednich informacji do szacunków spoŹycia (pośredniego i końcowego) usług turystycznych.
- Niektóre problemy, związane z rozszacowywaniem pakietów turystycznych, określeniem wykorzystania krajowych i zagranicznych przewoźników mogłoby rozwiãzać badanie wśród wybranych biur podróŹy, potraktowanych jako grupa ekspertów.
- Bardziej precyzyjne obliczanie wartości dodanej wypracowanej dzięki turystyce wymaga uzyskania lepszych informacji na temat kosztów związanych z wytwarzaniem poszczególnych produktów. Warto zatem rozwaŹyć przeprowadzenie odpowiednich badań. Niewątpliwie użyteczne byłoby opracowanie tablicy przepływów międzygałęziowych o większym stopniu

dezagregacji niż dział w przypadku produktów i rodzajów działalności szczególnie ważnych dla turystyki, np. transportu lądowego, hoteli i restauracji.

- W kontekście rachunku satelitarnego turystyki zwracamy uwagę na zmiany w klasyfikacji rozchodów gospodarstw domowych wprowadzone do badania budżetów gospodarstw w 1997 r., ponieważ badania gospodarstw są jednym z podstawowych źródeł informacji statystycznych o wydatkach konsumpcyjnych na turystykę.

Nowa klasyfikacja rozchodów jest oparta na klasyfikacji COICOP/HBS, z którą jest w pełni zgodna do 4 poziomu grupowania, co oznacza, że ewentualnie różni się z nią jedynie na ostatnim (piątym) poziomie grupowania wydatków według celów. W tym miejscu należy podkreślić, że klasyfikacja COICOP jest zalecana przez OECD do stosowania w rachunku satelitarnym w części dotyczącej konsumpcji, ze względu na jej spójność z klasyfikacją NACE. Podobnie jak w klasyfikacji NACE, gdzie turystyka występuje w różnych sekcjach, działach itp., również w klasyfikacji COICOP/HBS wydatki związane z turystyką znajdujemy w różnych zarówno podstawowych, jak zdezagregowanych grupach wydatkowych. Do podstawowych grup wydatkowych, gdzie występują wydatki turystyczne należą:

Dział 07 Transport

Dział 09 Kultura i rekreacja

Dział 11 Hotele, kawiarnie, restauracje

W dziale 07, grupa 073 - przewozy - obejmują na najniższym stopniu agregacji następujące podgrupy wydatków związanych z turystyką:

073101 Transport kolejowy (lokalny i dalekobieżny),

073201 Autobusy i taksówki,

073301 Transport lotniczy,

073401 Przewozy wodne (morskie i śródlądowe),

073501 Pozostałe usługi transportowe.

W dziale 09, wydatki związane z turystyką, występują w grupie 092 - usługi w zakresie kultury i rekreacji, w następujących podgrupach:

- 092121 Imprezy sportowe, muzea,
- 092211 Opłaty związane z działalnością sportową i rekreacyjną,
- 092292 Pozostałe usługi.

Ponadto w dziale tym w grupie 091 - sprzęt i akcesoria do kultury i rekreacji oraz naprawy wydatki związane z turystyką należą do podgrupy:

- 091521 Wyposażenie sportowe, kempingowe.

Także w dziale 09, w grupie 094 - turystyka grupowa, obejmującej wydatki na: wczasy, wycieczki, obozy, kolonie zorganizowane przez ośrodki wczasowe, biura turystyczne itp, na najniższym stopniu agregacji występują następujące podgrupy wydatków:

- 094101 Turystyka grupowa w kraju,
- 094102 Turystyka grupowa za granicą,
- 094103 Turystyka grupowa dla dzieci.

W dziale 11, w grupie 111 - wydatki w placówkach żywienia zbiorowego - następujące podgrupy wydatków są związane z turystyką:

- 111111 Restauracje,
- 111121 Kawiarnie, bary.

Ponadto w tym samym dziale w grupie 112 - zakwaterowanie (z wyjątkiem sierocińców, domów opieki i innych) znajdują się wydatki na wszystkie kategorie zakwaterowania, stosowane w klasyfikacji bazy noclegowej turystyki.

Zaletą wprowadzonej klasyfikacji jest wyraźne wyodrębnienie wydatków na zakwaterowanie i stworzenie w ten sposób możliwości prawidłowego oszacowania tego składnika wydatków turystycznych. Pomimo wyodrębnienia w nowej

klasyfikacji wydatków na transport trudno w nich będzie wydzielić część wydatków związanych z turystyką. Wymagać to będzie wyłączenia przede wszystkim wydatków na dojazdy do pracy. Jeszcze trudniej będzie szacować wydatki turystyczne na wyżywienie. Z jednej bowiem strony stanowią one część wydatków na restauracje, kawiarnie, z drugiej strony brak jest w tym agregacie wydatków na zakupy żywności w sklepach.

Podkreślając, że wprowadzona nowa klasyfikacja wydatków gospodarstw domowych jest spójna z klasyfikacjami stosowanymi w rachunkach narodowych, bez większego ryzyka można też twierdzić, że pokrywa ona wydatki turystyczne i w niektórych przypadkach wyraźnie je wyodrębnia. Budżety gospodarstw domowych należy traktować jako źródło informacji podstawowe, które będzie dostarczało informacji do weryfikacji wyników badań ankietowych wydatków turystycznych, badań prowadzonych przez różne inne niż GUS instytucje, bądź badań modułowych szerzej traktujących turystykę.

Ze względu na niedostateczny zakres informacji dotyczących popytu turystycznego mieszkańców Polski badania budżetów gospodarstw domowych powinny być uzupełnione badaniami modułowymi. Badania takie powinny być przeprowadzane co 2-3 lata. Warunkiem uzyskania odpowiednich danych użytecznych w rachunku satelitarnym turystyki, a także w innych analizach tegoż zjawiska jest zastosowanie poprawnych, precyzyjnych definicji pojęć takich jak: turystyka, odwiedzający, odpowiednich klasyfikacji, celów podróży, zakwaterowania, długości podróży turystycznych, wydatków turystycznych zgodnych z zaleceniami WTO, OECD, EUROSTATU. Równocześnie klasyfikacje te powinny być spójne (poprzez wybrane z nich) z klasyfikacjami produktów i działalności stosowanymi w rachunkach narodowych (NACE, CPA). Badania modułowe wraz z badaniami budżetów powinny stanowić trzon zintegrowanego systemu statystyki strony popytowej turystyki, tzn. pojęcia, klasyfikacje, stosowane w innych badaniach strony popytowej turystyki powinny być z nimi zgodne. Najbliższe badanie modułowe przeprowadzone zostanie w 1998 r. Wskazane byłoby ujęcie w nim również krajowych odwiedzających beznoclegowych, ponieważ na temat popytu tej

grupy brak w tej chwili jakichkolwiek danych.

W zakresie badań wydatków zagranicznych odwiedzających oraz Polaków wyjeżdżających zagranicę najwłaściwszym rozwiązaniem jest prowadzenie badań na granicy. Odnośnie tej pierwszej populacji ze względu na obiektywne trudności w uzyskaniu próby losowej w badaniach należy dążyć do maksymalizacji wielkości próby w celu zwiększenia wiarygodności szacunku, takich parametrów, jak: średni dzienny wydatek na osobę, rodzajowe wskaźniki struktury wydatków, etc. Istotne jest również poznanie liczby turystów i odwiedzających beznoclegowych. W tym celu proponuje się zamiast prowadzenia równocześnie dwóch odrębnych badań, połączenie wysiłków i środków badaczy z Instytutu Turystyki i US w Zielonej Górze i przeprowadzenie jednego badania na dwukrotnie większej próbie.

W przyszłości postuluje się coroczne sporządzanie rachunku satelitarnego turystyki, z tym że pełna jego wersja opracowywana byłaby co 2-3 lata, w oparciu o szczegółowe badania popytu i podaży prowadzone w takim odstępie czasu. W pozostałych latach opracowywana byłaby uproszczona wersja rachunku, wykorzystująca ustalenia strukturalne pochodzące ze wspomnianych badań. Ważne jest również podtrzymanie współpracy z OECD, która w istotny sposób przyczyniła się do powodzenia podjętych prac i która również w przyszłości zapewni stałą możliwość doskonalenia polskiej metodologii rachunku i konfrontacji jej z rozwiązaniami stosowanymi w innych krajach.

ZAŁĄCZNIKI

Tablica 1. Podaż i spożycie produktów charakterystycznych; ceny nabywczy 1995 r.

Produkty wg KWU	Podaż krajowa			Zużycie						Razem zużycie turyistyczne	Udział w podaży krajowej
	ceny bazowe	VAT	ceny nabywcy *)	Za pośred- nictwem organizatorów krajowych (rezydentów)	Bezpośrednio przez odwiedzających			Razem			
					Podróżni priva- tne (gospodar- stwa domowe)	Podróżni służbowe	Nierezy- denci				
Usługi hoteli i restauracji (55)	4118775,7	304768,5	4414047,1	833382,0	726951,0	1566620,0	2293571,0	1035225,0	3328796,0	4162178,0	94,29%
Usługi hoteli i innych miejsc krótkotrwałego zakwaterowania (55.1, 55.2)	2202677,1	99912,7	2202677,1	428956,0	144017,0	1201679,0	1345696,0	527938,0	1873634,0	2302590,0	100,00%
Usługi restauracji i inne usługi gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)	1916098,6	204855,8	2111457,0	404425,0	582934,0	364941,0	947875,0	507287,0	1455162,0	1859587,0	88,07%
Usługi transportu lotniskowego i trolejowego (60)	182035347,0	578443,5	18238332,4	98473,0	428769,0	1776224,0	2204993,0	413155,0	2618148,0	2716621,0	
Usługi transportu kolejowego (60.1)	5835947,7	222760,4	5858385,7								
w tym: Usługi w zakresie międzyimiastowych kolejowych pasażerskich przewozów (60.10.1)	1975421,5	136052,2	1586679,2		277502,0	1039564,0	1317066,0	269790,0	1586856,0	1586856,0	94,64%
Usługi transportu lotniskowego pozostałe (60.2)	12127741,7	352483,1	12369313,0	98473,0	151267,0	736660,0	887927,0	143365,0	1031292,0	1129764,0	
w tym: Usługi pasażerskiego transportu rozkładowego lotniskowego pozostałe (60.21)					151267,0	736660,0	887927,0	143365,0	1031292,0	1031291,0	
Usługi taksówkowe oraz w zakresie wynajmowania samochodów pasażerskich z kierowcą (60.22)											
Usługi pasażerskiego transportu lotniskowego pozostałe (60.23)				98473,0						98473,0	
Usługi transportu wodnego (61)	2006324,0	39091,2	2045414,9								
Usługi transportu morskiego i przybrzeżnego (61.1)	1918198,8	35220,7	1953419,5								
w tym: Usługi morskiego i przybrzeżnego transportu pasażerskiego (61.10.1)											
Usługi transportu wodnego śródlądowego (61.2)	88125,2	3870,5	109790,3								
w tym: Usługi wodnego transportu pasażerskiego (61.20.1)											
Usługi transportu lotniczego (62)	903863,1	49647,5	953610,6	12363,0	0,0	299950,0	299950,0	479061,0	779011,0	791364,0	92,22%
Usługi rozkładowego transportu lotniczego (62.1)											
w tym: Przewozy lotnicze rozkładowe pasażerskie (62.10.1)**)											
Usługi pozarozkładowego transportu lotniczego (62.2)									0,0		
w tym: Przewozy lotnicze pasażerskie pozarozkładowe (62.20.1)											
Usługi wspomagające i pomocnicze na rzecz transportu; usługi agencji turystycznych (63)	7209621,6	150660,0	7359871,5		841752,0		841752,0	220620,0	1062372,0	1062372,0	
w tym: Usługi agencji turystycznych i pilotażu, gdzie indziej nie sklasyfikowane (63.3)	1908403,8	90835,8	1999124,0		841752,0		841752,0	220620,0	1062372,0	1062372,0	53,14%
Usługi związane z rekreacją, kulturą i sportem (92)	5718727,2	42374,5	4944768,0	10204,0	43425,0		43425,0	162320,0	205745,0	215949,0	4,37%
w tym: Usługi rozrywkowe pozostałe (92.3)	1099259,5	39451,8	965383,2								
Usługi świadczone przez biblioteki, archiwa, muzea i inne usługi związane z kulturą (92.5)	7256428,0	-	721377,7								
Usługi związane ze sportem (92.6)	1064987,1	-	959461,6		15239,0		15239,0		15239,0		
Usługi rekreacyjne pozostałe (92.7)	454643,9	-	454268,4								
Łączna podaż turystyczna/spożycie	202013158,6	1164985,2	37955944,5	954412,0	2040897,0	3642794,0	5683691,0	2310381,0	7994072,0	8948484,0	x
Dla porównania: cała gospodarka	586258556,0	20666920,0	696956797,1	954412,0	4026137,0	4975602,0	9001739,0	5326253,0	14327992,0	15282404,0	x

*) Obliczona jako różnica między całkowitą podażą krajową w cenach nabywczy a importem (na podstawie tablicy roboczej II).

**) Obliczony jako 90% transportu lotniczego ogółem; rozkładowy i pozarozkładowy łącznie

***) Różnica między wierszem łączną podaż/spożycie a tą pozycją wynika z faktu, że popyt turystyczny obejmuje także produkty nie uwzględnione w tablicy.

Tablica 2: Wartość dodana charakterystyczna dla rodzajów działalności charakterystycznych dla turystyki; ceny bazowe w tys. zł, w 1995r.

Rodzaje działalności wg EKD	Produkcja globalna	Zużycie pośrednie	Wartość dodana brutto					Podatki pośrednie (cło, akcyza dotacje do produktów)
			Ogółem	w tym:				
				Koszty pracy	Nadwyżka Ogółem	operacyjna		
						Amortyzacja	Nadwyżka netto	
Hotele i restauracje (50)	4012164,1	2667409,3	1344754,8	745670,1	562278,4	104653,3	457625,1	-9111,2
w tym: Hotele i inne miejsca krótkotrwalego zakwaterowania (55.1, 55.2)	1347759,2	743075,5	604683,7	377401,3	200116,8	68677,8	131439	-7433,1
Restauracje i inne punkty gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)	2509067,3	1796404,4	712662,9	334685,2	370004,1	33323,5	336680,6	-1678,1
Transport lądowy; transport rurociągami (60)	18418148,1	10213444	8204703,9	4896015	3316192,4	1558830,5	1757362	-523401,8
Transport kolejowy (60.1)	6206660,3	3505435,8	2701224,5	3175740,0	122939,9	855070,2	-732130	-256666,3
Pozostały transport lądowy (60.2)	11732153,5	6617599,7	5114553,8	1679451	2847216,8	493965,6	2353251	-266735,5
w tym: Pozostały pasażerski transport rozkładowy lądowy (60.21)	3524667,6	1499280,8	2025386,8	1061575	654517,6	329216,4	325301,2	-265404,6
Pozostały pasażerski transport pozarozkładowy drogowy (60.23)	296028,5	174556,5	121472	28128,5	65797,2	11752	54045,2	0
Pozostały pasażerski transport drogowy (60.24)	115570,9	75114,5	40455,4	1763,7	38447,5	0	38447,5	0
Transport wodny (61)	2053895	1738109,6	315785,4	247181	128463,4	56899,9	71563,6	0
Morski i przybrzeżny transport wodny (61.1)	1984313,3	1697103,6	287209,7	239563,4	121207,6	51787	69420,6	0
Śródlądowy transport wodny (61.2)	69581,7	41006	28575,7	7617,6	7255,8	5112,8	2143	0
Transport powietrzny (62)	1029434,1	799266,4	230167,7	118666,7	108102,9	30551	77551,9	0
Rozkładowy transport powietrzny (62.1)	1018850,5	789753,8	229096,7	117780,2	108476,5	30465,7	78010,8	0
Pozarozkładowy transport powietrzny (62.2)	10583,6	9512,6	1071	886,5	-373,6	485,6	-859,2	0
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych (63)	7742467,2	4943095,4	2799371,8	967815,9	1079963,4	178028,3	901935,1	-706,9
w tym: Działalność agencji turystycznych, pilotów i przewoźników wycieczek; pozostała działalność związana z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowana (63.3)	1762508,1	1345992,9	416515,2	240494,6	147118,6	19776,7	127341,9	-229,6
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (92)	6121046,7	3265993,5	2855053,2	1975257	751322,4	131393,3	619929,1	-817780,6
w tym: Pozostała działalność rozrywkowa (92.3)	.	.	.	.	.	.	.	.
Działalność bibliotek, archiwów, muzeów, i pozostała działalność kulturalna (92.5)	.	.	.	.	.	.	.	.
Działalność związana ze sportem (92.6)	.	.	.	.	.	.	.	.
Pozostała działalność rekreacyjna (92.7)	.	.	.	.	.	.	.	.
Łącznie działalność charakterystyczna dla turystyki (w tys. zł)	39377155,2	23627318,4	15749836,8	8950605,4	5946322,9	2060356,3	3885966,7	-1351000,5
Dla porównania: Cała gospodarka (w mln. zł)	586258,9	337372,2	288701,3	129235,6	115234,1	.	.	39814,6

Tablica 2: Wartość dodana charakterystyczna dla rodzajów działalności charakterystycznych dla turystyki; ceny bazowe w tys. zł, w 1996 r.

Rodzaje działalności wg EKD	Produkcja globalna	Zużycie pośrednie	Wartość dodana brutto						Podatki pośrednie (cło, akcyza-dotacje do produktów)
			Ogółem	Koszty pracy	w tym:			Nadwyżka netto	
					Nadwyżka operacyjna brutto	w tym:			
						Amortyzacja	Nadwyżka netto		
Hotele i restauracje (50)	5104505,6	3306743,0	1797762,6	965669,8	794876,4	132717,1	662159,3	76188,6	
w tym: Hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania (55.1, 55.2)	1881266,5	918534,8	962731,7	466916,0	469764,3	77916,5	391847,8	4493,9	
Restauracje i inne punkty gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)	3014828,1	2221089,3	793738,8	453650,7	328923,1	47006,0	281917,1	40422,0	
Transport lądowy; transport rurociągami (60)	21577035,9	12633546,3	8943489,6	6229684,5	4245988,5	1749764,9	2496223,6	-849947,1	
Transport kolejowy (60.1)	7518984,1	3093820,1	4425164,0	3942372,1	751342,0	1134464,5	-383122,5	-571500,0	
Pozostały transport lądowy (60.2)	13820599,9	9031079,8	4789520,1	2159140,3	3318592,4	615023,3	2703569,1	-278447,1	
w tym: Pozostały pasażerski transport rozkładowy lądowy (60.21)	4160717,5	1589379,2	2571338,3	1310442,4	732768,0	393079,0	339689,0	-277071,2	
Pozostały pasażerski transport pozarozkładowy drogowy (60.23)	294844,6	233477,9	61366,7	32335,1	69175,9	11369,0	57806,9	0,0	
Pozostały pasażerski transport drogowy (60.24)	133799,7	124052,0	9747,7	2037,0	44406,9	0,0	44406,9	0,0	
Transport wodny (61)	2040266,8	1737824,8	302442,0	261737,0	37116,1	46876,0	-9759,9	0,0	
Morski i przybrzeżny transport wodny (61.1)	1950196,6	1681274,9	268921,7	231354,9	33778,2	39430,3	-5652,1	0,0	
Śródlądowy transport wodny (61.2)	90070,2	56549,9	33520,3		3337,9	7445,7	-4107,8	0,0	
Transport powietrzny (62)	1316103,7	1039950,9	276152,8	171191,9	101195,8	40124,0	61071,8	0,0	
Rozkładowy transport powietrzny (62.1)	1282817,0	1020131,0	262686,0	162613,0	96406,0	36291,6	60114,4	0,0	
Pozarozkładowy transport powietrzny (62.2)	33286,7	19819,9	2685646,5	8578,9	4789,8	3832,4	957,4	0,0	
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych (63)	8139778,2	5454131,7		1049882,3	1145161,6	276586,5	868575,1	944,5	
w tym: Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych wycieczek; pozostała działalność związana z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowana (63.3)	2042335,7	1573206,9	469128,8	277650,0	171744,6	171554,6	190,0	356,8	
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (92)	6952086,8	3981228,7	2970858,1	1229094,3	602529,3	190744,1	411785,2	-960213,0	
w tym: Pozostała działalność rozrywkowa (92.3)									
Działalność bibliotek, archiwów, muzeów, i pozostała działalność kulturalna (92.5)									
Działalność związana ze sportem (92.6)									
Pozostała działalność rekreacyjna (92.7)									
Łącznie działalność charakterystyczna dla turystyki (w tys. zł)	45129777,0	28153425,4	14249413,0	9907259,8	6926967,7	2436812,6	4490055,1	-1733027,0	
Dla porównania: Cała gospodarka (w mln. zł)	732649,2	420673,5	311975,7					50588,6	

Tablica 3. Turystyczne wydatki konsumpcyjne według rodzajów towarów i usług w 1995 r. (ceny nabywcy), w tys. zł

	Odwiedzający zagranicą		Odwiedzający krajowi				Razem
	Beznoclegowi	Turyci	Razem	Podróże prywatne		Podróże służbowe	
				Beznoclegowi	Turyci		
A. Brutto							
1.1 Żywność	.	.	.	.	.	.	.
1.2 Napoje	.	.	.	.	.	.	.
1.1. & 1.2 Żywność i napoje	1632084	427371	2059455	679028	679028	370000	1049028
1.3 Wyroby tytoniowe	.	.	.	.	.	.	.
2. Odzież i obuwie	.	.	.	.	.	.	.
3.1 (część) Utrzymanie mieszkania	.	.	.	43594	43594	.	43594
5.2 (część) Usługi sanatoryjne i inne ośrodki lecznicze	.	7273	7273	34778	34778	.	34778
6.2 Eksploatacja środków transportu	.	.	.	.	.	.	.
w tym: paliwo	733971	152140	886111	413641	413641	700146	1113787
6.3 Przewozy	120352	771864	892216	428769	428769	2076174	2504943
7.1 Sprzęt rekreacyjny	.	.	.	.	.	.	.
7.2 Usługi kulturalne	12780	149540	162320	43425	43425	.	43425
8. Edukacja	.	63034	63034	.	.	.	63034
9.1 Wydatki w placówkach żywienia zbiorowego	149618	357669	507287	582934	582934	364941	947875
9.2 Zakwaterowanie	.	527938	527938	144017	144017	1201679	1345696
9.1, 9.2 Podróże zryczałtowane	.	220620	220620	841752 (3)	841752	.	841752
10.1, 10.2 Higiena osobista	.	.	.	.	.	.	.
10.3 Łączność	.	.	.	.	.	.	.
10.5 Usługi finansowe	.	.	.	.	.	.	.
Pozostałe	.	.	.	814199	814199	262663	1076862
Razem	2648804	2677448	5326253	4026137	4026137	4975602	9001739
							14327992

(1) Łącznie z wydatkami na rekreację.

(2) Kwota podana w rachunkach narodowych, jako zużycie pośrednie jest mniejsza niż szacunki dotyczące udziału wyżywienia w pakietach.

(3) Łącznie z krajową częścią pakietów wylazdowych.

(4) Podróże długookresowe obejmują zakupy nieżywnościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe wszystkie wydatki poza podstawowymi usługami turystycznymi.

(5) Szacunkowy udział opłat konferencyjnych, szkoleniowych i innych usług tego typu w podróżach służbowych.

(6) Długookresowe; obejmują zakupy nieżywnościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe - wszystkie wydatki poza podstawowymi usługami turystycznymi.

Tablica 3: Turystyczne wydatki konsumpcyjne według rodzajów towarów i usług w 1995 r. (ceny nabywcy) w tys. zł.

	Odwiedzający zagraniczni			Odwiedzający krajowi				Razem
	Beznoclegowi	Turyści	Razem	Podróże prywatne		Podróże służbowe		
				Beznoclegowi	Turyści			
							Razem	
B. Netto								
1.1 Żywność	.	.	.	.	.	.	.	.
1.2 Napoje	.	.	.	.	.	.	.	.
1.1. & 1.2 Żywność i napoje	1632084	427371	2059455	679028	679028	370000	1049028	3108483
1.3 Wyroby tytoniowe	.	.	.	.	.	.	.	.
2. Odzież i obuwie	.	.	.	.	.	.	.	.
część 3.1 Utrzymanie mieszkania	.	.	.	43594	43594	.	43594	43594
część 5.2 Usługi sanatoryjne i inne ośrodki lecznicze	.	7273	7273	34778	34778	.	34778	42051
6.2 Eksploatacja środków transportu	.	.	.	.	.	.	.	.
w tym: paliwo	733971	152140	886111	413641	413641	700146	1113787	1999898
6.3 Przewozy	120352	812679	933031	498780	498780	2076174	2574954	3507984
7.1 Sprzęt rekreacyjny	.	.	.	.	.	.	.	.
7.2 Usługi kulturalne	12780	159744 (1)	172524	43425	43425	.	43425	215949
8. Edukacja	.	63034	63034	.	.	.	.	63034
9.1 Wydatki w placówkach żywienia zbiorowego	149618	403585	553203	941443	941443	364941 (2)	1306384	1859587
9.2 Zakwaterowanie	.	635076	635076	465836	465836	1201679	1667515	2302591
9.1, 9.2 Podróże zryczałtowane	.	16550	16550	91414 (3)	91414	.	91414	107964
10.1, 10.2 Higiena osobista	.	.	.	.	.	.	.	.
10.3 Łączność	.	.	.	.	.	.	.	.
10.5 Usługi finansowe	.	.	.	.	.	.	.	.
Pozostałe	.	.	.	814199 (4)	814199	262663 (5)	1076862	1076862
Razem	2648804	2677452	5326256	4026137(6)	4026137	4975602	9001740	14327996

(1) Łącznie z wydatkami na rekreację.

(2) Kwota podana w rachunkach narodowych, jako zużycie pośrednie jest mniejsza niż szacunki dotyczące udziału wyżywienia w pakietach.

(3) Łącznie z krajową częścią pakietów wyjazdowych.

(4) Długookresowe; obejmują zakupy nieżywnościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe wszystkie wydatki poza podstawowymi usługami turystycznymi.

(5) Szacunkowy udział opłat konferencyjnych, szkoleniowych i innych usług tego typu w podróżach służbowych.

(6) Długookresowe; obejmują zakupy nieżywnościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe - wszystkie wydatki poza podstawowymi usługami turystycznymi.

Tablica 5: Pracujący w turystycznych rodzajach działalności w 1995 r.

Rodzaje działalności wg EKD	Liczba osób pracujących (stan na 31.XII.1995 r.)			Średnio liczba godzin przepracowanych przez jednego zatrudnionego */
	Zatrudnieni	Inni	Ogółem	
Hotele i restauracje (50)	121852	64054	185906	1985
Hotele i inne miejsca krótkotrwalego zakwaterowania (55.1, 55.2)	45806	6348	52154	1980
Restauracje i inne punkty gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)	76046	57706	133752	1989
Transport lądowy; transport rurociągami (60)	217577	103627	321204	1815
Transport kolejowy (60.1)	8587	-	8587	1715
Pozostały transport lądowy (60.2)	208234	103627	311861	1995
w tym: Pozostały pasażerski transport rozkładowy lądowy (60.21)	126956	620	127576	
Pozostały pasażerski transport pozarozkładowy drogowy (60.23)	5541	4839	10380	
Pozostały pasażerski transport drogowy (60.24)	93	337,0	430	
Transport wodny (61)	11697	149	11846,0	1826
Morski i przybrzeżny transport wodny (61.1)	9851	71	9922	1777
Śródlądowy transport wodny (61.2)	1846	78	1924	2090
Transport powietrzny (62)	4350	23	4373	1746
Rozkładowy transport powietrzny (62.1)	4117	-	4117	1717
Pozarozkładowy transport powietrzny (62.2)	233	23	256	2255
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych (63)	301445	8450	309895	1871
w tym: Działalność agencji turystycznych, pilotów i przewodników wycieczek; pozostała działalność związana z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowana (63.3)				
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (92)	12377	4722	17099	1937
w tym: Pozostała działalność rozrywkowa (92.3)	133596	7492	141088	1913
Działalność bibliotek, archiwów, muzeów, i pozostała działalność kulturalna (92.5)	40617	3558	44175	1898
Działalność związana ze sportem (92.6)	40559	367	40926	1889
Pozostała działalność rekreacyjna (92.7)	20646	1009	21655	1941
Razem rodzaje działalności turystycznej	12430	803	13233	1881
Dla porównania: cała gospodarka **/	790517	183795	974312	1848
	9712165	1455050	11167215	1858

*/ dotyczy osób zatrudnionych w tzw. sektorze przedsiębiorstw

**/ bez MON, MSW, duchownych oraz rolnictwa indywidualnego

Tablica 5: Pracujący w turystycznych rodzajach działalności w 1996 r.

Rodzaje działalności wg EKD	Liczba osób pracujących (stan na 31.XII.1996 r.)			Średnio liczba godzin przepracowanych przez jednego zatrudnionego */
	Zatrudnieni	Inni	Ogółem	
Hotele i restauracje (50)	140350	47581	187931	
Hotele i inne miejsca krótkotrwalego zakwaterowania (55.1, 55.2)	50891	6549	57440	
Restauracje i inne punkty gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)	89459	41032	130491	
Transport lądowy; transport rurociągami (60)	219438	105660	325098	
Transport kolejowy (60.1)	8602	-	8602	
Pozostały transport lądowy (60.2)	210026	105660	315686	
w tym: Pozostały pasażerski transport rozkładowy lądowy (60.21)	124549	1833	126382	
Pozostały pasażerski transport pozarozkładowy drogowy (60.23)	4741	5329	10070	
Pozostały pasażerski transport drogowy (60.24)	78	268	346	
Transport wodny (61)	10521	144	10665	
Morski i przybrzeżny transport wodny (61.1)	8814	68	8882	
Śródlądowy transport wodny (61.2)	1707	76	1783	
Transport powietrzny (62)	4567	1	4568	
Rozkładowy transport powietrzny (62.1)	4288	-	4288	
Pozarozkładowy transport powietrzny (62.2)	279	1	280	
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych (63)	300772	6230	307002	
w tym: Działalność agencji turystycznych, pilotów i przewoźników wycieczek; pozostała działalność związana z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowana (63.3)	13417	3190	16607	
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (92)	140499	9530	150029	
w tym: Pozostała działalność rozrywkowa (92.3)	43282	4249	47531	
Działalność bibliotek, archiwów, muzeów, i pozostała działalność kulturalna (92.5)	41002	522	41524	
Działalność związana ze sportem (92.6)	22317	1039	23356	
Pozostała działalność rekreacyjna (92.7)	13203	1046	14249	
Razem rodzaje działalności turystycznej	816147	169146	985293	
Dla porównania: cała gospodarka **/	9936455	1394956	11331411	

*/ dotyczy osób zatrudnionych w tzw. sektorze przedsiębiorstw

**/ bez MON, MSW, duchownych oraz rolnictwa indywidualnego

Tablica 5a: Przeciętna liczba pracujących w charakterystycznych rodzajach działalności w latach 1995-1996.

Rodzaje działalności wg EKD	1995		1996	
	Ogółem	w tym: zatrudnieni na podstawie stosunku pracy	Ogółem	w tym: zatrudnieni na podstawie stosunku pracy
55 - Hotele i restauracje	193.457	128.151	198.101	133.789
60 - Transport lądowy; transport rurociągami	575.294	465.361	578.618	456.831
61 - Transport wodny	12.158	12.011	11.426	11.213
62 - Transport powietrzny	4.536	4.519	4.466	4.452
63 - Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych	75.820	66.027	79.745	70.670
92 - Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	148.471	128.878	149.761	129.619
Razem rodzaje działalności turystycznej	1.009.736	804.947	1.022.117	806.574
Dla porównania cała gospodarka (*)	11.160.964	9.359.996	11.318.877	9.479.819

(*) bez MON, MSW, duchownych oraz rolnictwa indywidualnego

Tablica I (robocza): Rachunek produktów charakterystycznych dla turystyki; 1995 r., ceny bazowe, tys. zł.

Rodzaje działalności wg EKD	Produkty charakterystyczne											
	Usługi hoteli i restauracji	Usługi hoteli	Usługi restauracji	Usługi transportu lądowego i rurociągowego	Usługi transportu kolejowego	Usługi w zakresie przewozów pasażerskich	Usługi transportu lądowego pozostałego	Usługi transportu pasażerskiego rozkładowego	Usługi taksówkowe	Usługi pasażerskiego transportu lądowego pozostałego	Usługi transportu wodnego	Usługi transportu morskiego i przybrzeżnego
Hotele i restauracje (55)	3235802	1796907	1438895	3300,8	-	-	3300,8	83,4	-	2456,8	-	-
Hotele i inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania (55.1, 55.2)	1177965	1165928	12037,8	2584,3	-	-	2584,3	83,4	-	2456,8	-	-
Restauracje i inne punkty gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)	2057836	630979	1428857	716,5	-	-	716,5	-	-	-	-	-
Transport lądowy; transport rurociągami (60)	29777,4	17634,6	12142,8	16344477	5827379,5	1975421,5	10265202	4866245,0	14854,5	3537359	-	-
Transport kolejowy (60.1)	-	-	-	5827380	5827379,5	1975421,5	-	-	-	-	-	-
Pozostały transport lądowy (60.2)	29777,4	17634,6	12142,8	10517098	-	-	10265202	4866245,0	14854,5	3537359	-	-
w tym: Pozostały pasażerski transport rozkładowy lądowy (60.21)	4187,6	3293,7	893,9	3074408	-	-	3074408	2786809,1	228,2	35843,6	-	-
Pozostały pasażerski transport pozarozkładowy drogowy (60.23)	-	-	-	235723,3	-	-	235723,3	38500,8	1236,7	171908,0	-	-
Pozostały pasażerski transport drogowy (60.24)	-	-	-	115570,9	-	-	115570,9	-	-	-	-	-
Transport wodny (61)	19543,0	3583,1	15959,9	330,6	-	-	330,6	-	-	-	1980477,8	1895832,3
Morski i przybrzeżny transport wodny (61.1)	19520,5	3583,1	15937,4	-	-	-	-	-	-	-	1926676,0	1895617,8
Śródlądowy transport wodny (61.2)	22,5	-	22,5	330,6	-	-	330,6	-	-	-	53801,8	214,5
Transport powietrzny (62)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rozkładowy transport powietrzny (62.1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pozarozkładowy transport powietrzny (62.2)	149717,0	61568,6	88148,4	124606,1	-	-	124606,1	21402,8	-	32327,7	96,2	96,2
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu; działalność agencji turystycznych (63)	92187,4	58902,5	33284,9	56070,1	-	-	56070,1	12184,3	-	32327,7	-	-
w tym: Działalność agencji turystycznych, pilotów i przewoźników wycieczek; pozostała działalność związana z turystyką, gdzie indziej nie sklasyfikowana (63.3)	14315,2	7157,6	7157,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (92)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
w tym: Pozostała działalność rozrywkowa (92.3)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Działalność bibliotek, archiwów, muzeów, i pozostała działalność kulturalna (92.5)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Działalność związana ze sportem (92.6)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pozostała działalność rekreacyjna (92.7)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Całkowita podaż krajowa	4118776	2202677	1916099	18205585	5835947,7	1975421,5	12127742	-	-	-	2006324,0	1918198,8
Import	-	-	-	339385,9	257222,0	46041,7	82163,9	-	-	-	1127709,6	1106044,5
Całkowita podaż	4118776	2202677	1916099	18544971	6093169,7	2021463,2	12209906	-	-	-	3134033,6	3024243,3
Udział działalności podstawowej w podaży krajowej	78,56%	52,93%	74,47%	-	-	100%	-	-	-	-	-	-

Tablica II (robozo): Rachunek produktów charakterystycznych dla turystyki; 1995 r.; ceny nabywczy, tys. zł.

Rodzaje działalności wg EKD	Podaż						Cio, podatek graniczny i inne opłaty importowe, podatek akcyzowy i marża handlowa	Razem w cenach nabywczy	
	Produkcja globalna w cenach bazowych			Import CIF	Razem w cenach bazowych	VAT zapłacony			Dotacje
	Rynkowa	Nierynkowa	Razem						
Usługi hoteli i restauracji (55)			4118775,7	-	4118775,7	304768,5	-9497,1	-	4414047,1
Usługi hoteli i innych miejsc krótkotrwałego zakwaterowania (55.1, 55.2)			2202677,1	-	2202677,1	99912,7	-	-	2302589,8
Usługi restauracji i inne usługi gastronomiczne (55.3, 55.4, 55.5)			1916098,6	-	1916098,6	204855,8	-9497,1	-	2111457,3
Usługi transportu lądowego i wodno-ślazowego (60)			18205584,7	339385,9	18544970,6	578443,5	-545695,8	-	18577718,3
Usługi transportu kolejowego (60.1)			5835947,7	257222,0	6093169,7	222760,4	-434784,0	-	5881146,1
w tym: Usługi w zakresie międzyliniowych kolejowych pasażerskich przewozów (60.10.1)			1975421,5	48041,7	2021463,2	136052,2	-434784,0	-	1722731,4
Usługi transportu lądowego pozostałe (60.2)			12127741,7	82163,9	12209905,6	352483,1	-110911,8	-	12451476,9
w tym: Usługi pasażerskiego transportu rozkładowego lądowego pozostałe (60.21)									
Usługi taksówkowe oraz w zakresie wynajmowania samochodów pasażerskich z kierowcą (60.22)									
Usługi pasażerskiego transportu lądowego pozostałe (60.23)									
Usługi transportu wodnego (61)			2006324,0	1127709,6	3134033,6	39091,2	-	-	3173124,8
Usługi transportu morskiego i przybrzeżnego (61.1)			1918198,8	1106044,5	3024243,3	35220,7	-	-	3059464,0
w tym: Usługi morskiego i przybrzeżnego transportu pasażerskiego (61.10.1)									
Usługi transportu wodnego śródlądowego (61.2)			88125,2	21665,1	109790,3	3870,5	-	-	113660,8
w tym: Usługi wodnego transportu pasażerskiego (61.20.1)									
Usługi transportu lotniczego (62)			903863,1	1040844,8	1944707,9	49647,5	-	-	1994355,4
Usługi rozkładowego transportu lotniczego (62.1)									
w tym: Przewozy lotnicze rozkładowe pasażerskie (62.10.1)									
Usługi pozarozkładowego transportu lotniczego (62.2)			7209621,6	1072831,5	8282453,1	150660,0	-410,1	-	8432703,0
w tym: Przewozy lotnicze pasażerskie pozarozkładowe (62.20.1)			1908403,8	1064860,4	2973264,2	90835,8	-115,6	-	3063984,0
Usługi wspomagające i pomocnicze na rzecz transportu, usługi agencji turystycznych (63)			5718727,2	51692,9	5770420,1	42374,5	-817806,7	1473,0	4996460,9
w tym: Usługi agencji turystycznych i pilotażu, gdzie indziej nie sklasyfikowane (63.3)			1099259,5	1657,1	1100916,6	39451,8	-173421,8	93,7	967040,3
Usługi związane z rekreacją, kulturą i sportem (92)			725642,8	38322,7	763965,5	-	-4265,1	-	759700,4
w tym: Usługi rozrywkowe pozostałe (92.3)			1064987,1	5109,7	1070096,8	-	-105525,5	-	964571,3
Usługi świadczone przez biblioteki, archiwa, muzea i inne usługi związane z kulturą (92.5)									
Usługi związane ze sportem (92.6)									
Usługi rekreacyjne pozostałe (92.7)			454643,9	-	454643,9	-	-375,5	-	454268,4
Łączna podaż turystyczna			586258956,0	70935000,0	657193956,0	20666920,0	-2688051,0	21835665,0	697008490,0
Dla porównania: cała gospodarka									

Tablica III (robocza): Turystyczne wydatki konsumpcyjne według rodzajów towarów i usług (wersja Instytutu Turystyki), 1995 r., ceny nabywcy, w tys. zł.

	Odwiedzający zagraniczni			Odwiedzający krajowi				Razem
	Beznoclegowi	Turyści	Razem	Podróże prywatne		Podróże służbowe	Razem	
				Beznoclegowi	Turyści			
A. Brutto								
1.1 Żywność	.	.	.	.	.	.	.	.
1.2 Napoje	.	.	.	.	.	.	.	.
1.1. & 1.2 Żywność i napoje	1329299	576765	1906063	679028	679028	370000	1049028	2955091
1.3 Wyroby tytoniowe	1239596	.	1239596	.	.	.	.	.
2. Odzież i obuwie	1715748	.	1715748	.	.	.	.	.
część 3.1 Utrzymanie mieszkania	.	7273 (1)	7273	.	43594	.	43594	43594
część 5.2 Usługi sanatoryjne i inne ośrodki lecznicze	.	.	.	.	34778 (2)	.	34778	34778
6.2 Eksploatacja środków transportu	.	.	.	.	.	.	.	.
w tym: paliwo	1465307	247289	1712596	.	413641 (3)	700146	1113787	2826383
6.3 Przewozy	.	720532	720532	.	428769	2076174	2504943	3225475
7.1 Sprzęt rekreacyjny	.	.	.	.	.	.	.	.
7.2 Usługi kulturalne	.	.	.	.	43425	.	43425	43425
8. Edukacja	.	63034 (4)	63034	.	.	.	.	63034
9.1 Wydatki w placówkach żywienia zbiorowego	202680	1419486	1622166	.	582934	364941 (5)	947875	2570041
9.2 Zakwaterowanie	.	1770240	1770240	.	144017 (6)	1201679	1345696	3115936
9.1, 9.2 Podróże zryczałtowane	.	220620 (7)	220620	.	841752 (8)	.	841752	1062372
10.1, 10.2 Higiena osobista	.	.	.	.	.	.	.	.
10.3 Łączność	.	.	.	.	.	.	.	.
10.5 Usługi finansowe	.	.	.	.	.	.	.	.
Pozostałe	2041345 (9)	2766968 (10)	4808313	.	814199 (11)	262663 (13)	1076862	5885175
Razem	7993974	7792207	15786181	.	4026137 (13)	49756602	9001739	21825304

- (1) Dane z bilansu płatniczego.
- (2) W odniesieniu do długookresowych - kwota wpłacona organizatorowi.
- (3) Obliczony jako odsetek osób przebywających ponad 1 dzień w grupie zmotoryzowanych.
- (4) Dane z bilansu płatniczego.
- (5) Kwota podana w rachunkach narodowych, jako zużycie pośrednie jest mniejsza niż szacunki dotyczące udziału wyżywienia w pakietach.
- (6) W przypadku krótkoterminowych - tylko namiot-przyczepa.
- (7) Dane z bilansu płatniczego - pozycja przyjazdy obcokrajowców.
- (8) Łącznie z krajową częścią pakietów wylazdowych.
- (9) Pozycja zawiera wydatki kulturalno-rekreacyjne, wydatki nie sklasyfikowane oraz tę część wydatków, dla których brak danych.
- (10) Pozycja zawiera wydatki kulturalno-rekreacyjne, wydatki nie sklasyfikowane oraz osobne nie sklasyfikowane wydatki na zakupy.
- (11) Podróże długookresowe; obejmują zakupy niezwykłościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe wszystkie wydatki poza podstawowymi.
- (12) Szacunkowy udział opłat konferencyjnych, szkoleniowych i innych usług tego typu w podróży służbowych.
- (13) Podróże długookresowe; obejmują zakupy niezwykłościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe - wszystkie wydatki poza podstawowymi.

Tablica III (robocza): Turystyczne wydatki konsumpcyjne według rodzajów towarów i usług (wersja Instytutu Turystyki), 1995 r., ceny nabywcy, w tys. zł.

	Odwiedzający zagraniczni			Odwiedzający krajowi				Razem
	Beznoclegowi	Turyści	Razem	Podróże prywatne		Podróże służbowe		
				Beznoclegowi	Turyści		Razem	
B. Netto	.	.	.	.	.	.	.	.
1.1 Żywność	.	.	.	.	.	.	.	.
1.2 Napoje	.	.	.	.	.	.	.	.
1.1.1.&1.2 Żywność i napoje	1329299	576765	1906063	.	679028	679028	370000	1049028
1.3 Wyroby tytoniowe	1239596	.	1239596	.	.	.	.	.
2. Odzież i obuwie	1715748	.	1715748	.	.	.	.	.
część 3.1 Utrzymanie mieszkania	.	.	.	.	43594	43594	.	43594
część 5.2 Usługi sanatoryjne i inne ośrodki lecznicze	.	7273 (1)	7273	.	34778 (2)	34778	.	34778
6.2 Eksploatacja środków transportu	.	.	.	.	.	.	.	.
w tym: paliwo	1465307	247289	1712596	.	413641 (3)	413641	700146	1113787
6.3 Przewozy	.	761347	761347	.	498780	498780	2076174	2574954
7.1 Sprzęt rekreacyjny	.	.	.	.	.	.	.	.
7.2 Usługi kulturalne	.	10204	10204	.	43425	43425	.	43425
8. Edukacja	.	63034 (4)	63034	.	.	.	.	63034
9.1 Wydatki w placówkach żywienia zbiorowego	202680	1465402	1668082	.	941443	941443	364941 (5)	1306384
9.2 Zakwaterowanie	.	1877378	1877278	.	465836 (6)	465836	1201679	1667515
9.1, 9.2 Podróże zryczałtowane	.	16550 (7)	16550	.	91414 (8)	91414	.	91414
10.1, 10.2 Higiena osobista	.	.	.	.	.	.	.	.
10.3 Łączność	.	.	.	.	.	.	.	.
10.5 Usługi finansowe	.	.	.	.	.	.	.	.
Pozostałe	2041345 (9)	2766968 (10)	4808313	.	814199 (11)	814199	262663 (12)	1076862
Razem	7993974	7782006	15775880	.	4026137 (13)	4026137	4975602	9001740
								21832481

(1) Dane z bilansu płatniczego

(2) W odniesieniu do długookresowych - kwota wpłacona organizatorowi.

(3) Dane z bilansu płatniczego

(4) Dane z bilansu płatniczego - pozycja wymiana szkoleniowa.

(5) Kwota podana w rachunkach narodowych, jako zużycie pośrednie jest mniejsza niż szacunki dotyczące udziału wyżywienia w pakietach.

(6) W przypadku krótkoterminowych - tylko namiot-przyczepa.

(7) Dane z bilansu płatniczego - pozycja przyjazdy obokrajowców.

(8) Łącznie z krajową częścią pakietów wyjazdowych.

(9) Pozycja zawiera wydatki kulturalno-rekreacyjne, wydatki nie sklasyfikowane oraz te część wydatków, dla których brak danych.

(10) Pozycja zawiera wydatki kulturalno-rekreacyjne, wydatki nie sklasyfikowane oraz osobne nie sklasyfikowane wydatki na zakupy.

(11) Podróże długookresowe; obejmują zakupy nieżywnościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe wszystkie wydatki poza podstawowymi.

(12) Szacunkowy udział opłat konferencyjnych, szkoleniowych i innych usług tego typu w podróży służbowych.

(13) Podróże długookresowe; obejmują zakupy nieżywnościowe, usługi, w tym część kulturalnych i rekreacyjnych. Krótkookresowe - wszystkie wydatki poza podstawowymi.

